

การวางแผนและเตรียมความพร้อม เข้าสู่สังคมสูงอายุของแรงงานในพื้นที่ ชนบทและเมือง

28 มีนาคม 2567
เวลา 09:00-12:00 น.

**ณ โรงแรมอีสติน แกรนด์
สาทร กรุงเทพฯ**

จัดโดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

2

การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุของครัวเรือนในเมืองและพื้นที่ชนบท

Outline

1

ความแตกต่างระหว่างเมือง
และชนบท

2

ความเหลื่อมล้ำ
ด้านเศรษฐกิจ

3

ปัญหาและอุปสรรค

4

แผนและมาตรการ
รองรับสังคมผู้สูงอายุ

5

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
และมาตรการ

ความแตกต่างระหว่าง เมืองและชนบท

- ลักษณะครัวเรือนไทย

- โอกาสการทำงาน

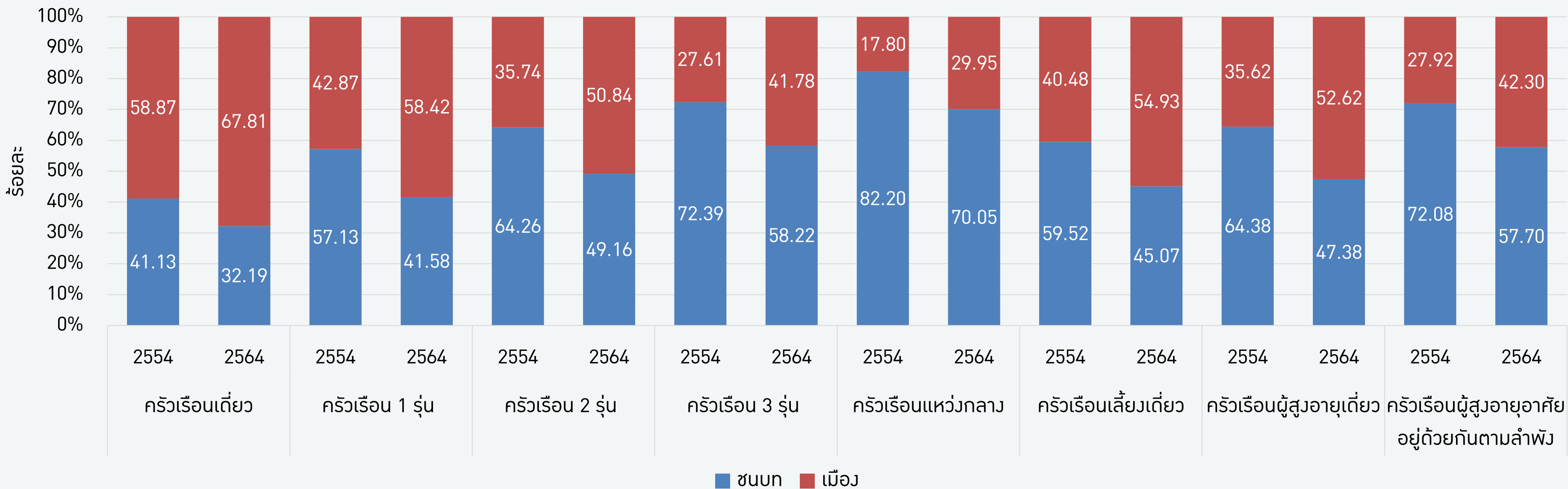
- วัฏจักรความเหลื่อมล้ำ

Economy

การเปลี่ยนแปลงลักษณะครัวเรือนไทยในเมืองและชนบท

สัดส่วนครัวเรือนในเมืองและชนบท พ.ศ. 2554 และ 2564 จำแนกตามประเภทครัวเรือน

■ ชนบท ■ เมือง

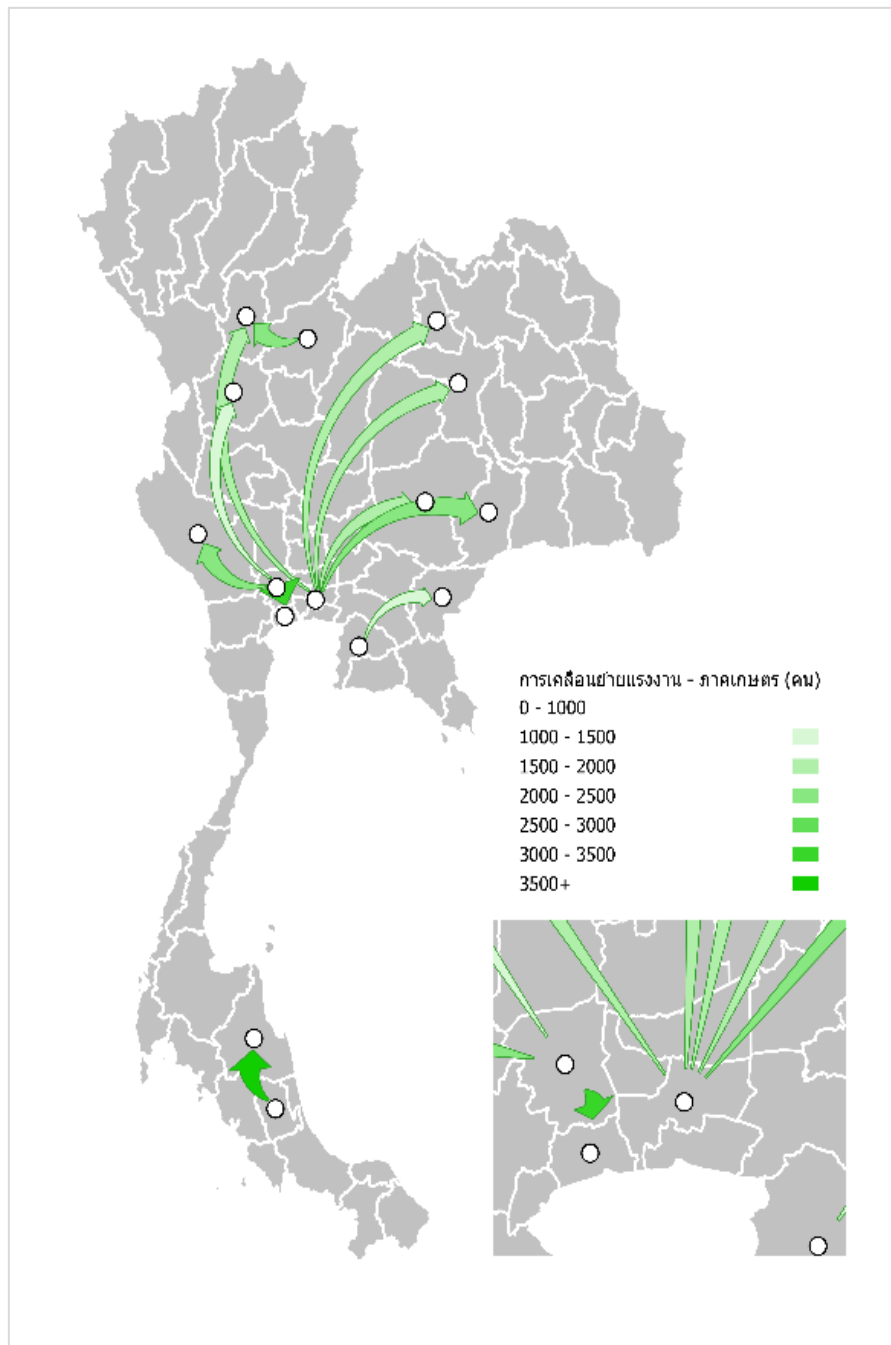
ที่มา: คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2564

- ครัวเรือนเดี่ยว (เลี้ยงเดี่ยว) และครัวเรือน 1 รุ่นเพิ่มขึ้นในเมืองจากปัญหาและอุปสรรคที่สืบเนื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวในเมือง
- ครัวเรือนผู้สูงอายุใน พ.ศ. 2564 สัดส่วนครัวเรือนชนบทมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ครัวเรือนผู้สูงอายุเดี่ยวชนบทมีสัดส่วนร้อยละ 52.62 ของครัวเรือนผู้สูงอายุเดี่ยวทั้งหมด
- ลักษณะเช่นนี้อาจแสดงถึงวัฏจักรการสืบทอดความเหลื่อมล้ำในเชิงโอกาสและเชิงเศรษฐกิจแก่คนรุ่นใหม่ที่เกิดในชนบทและทำงานในเมือง

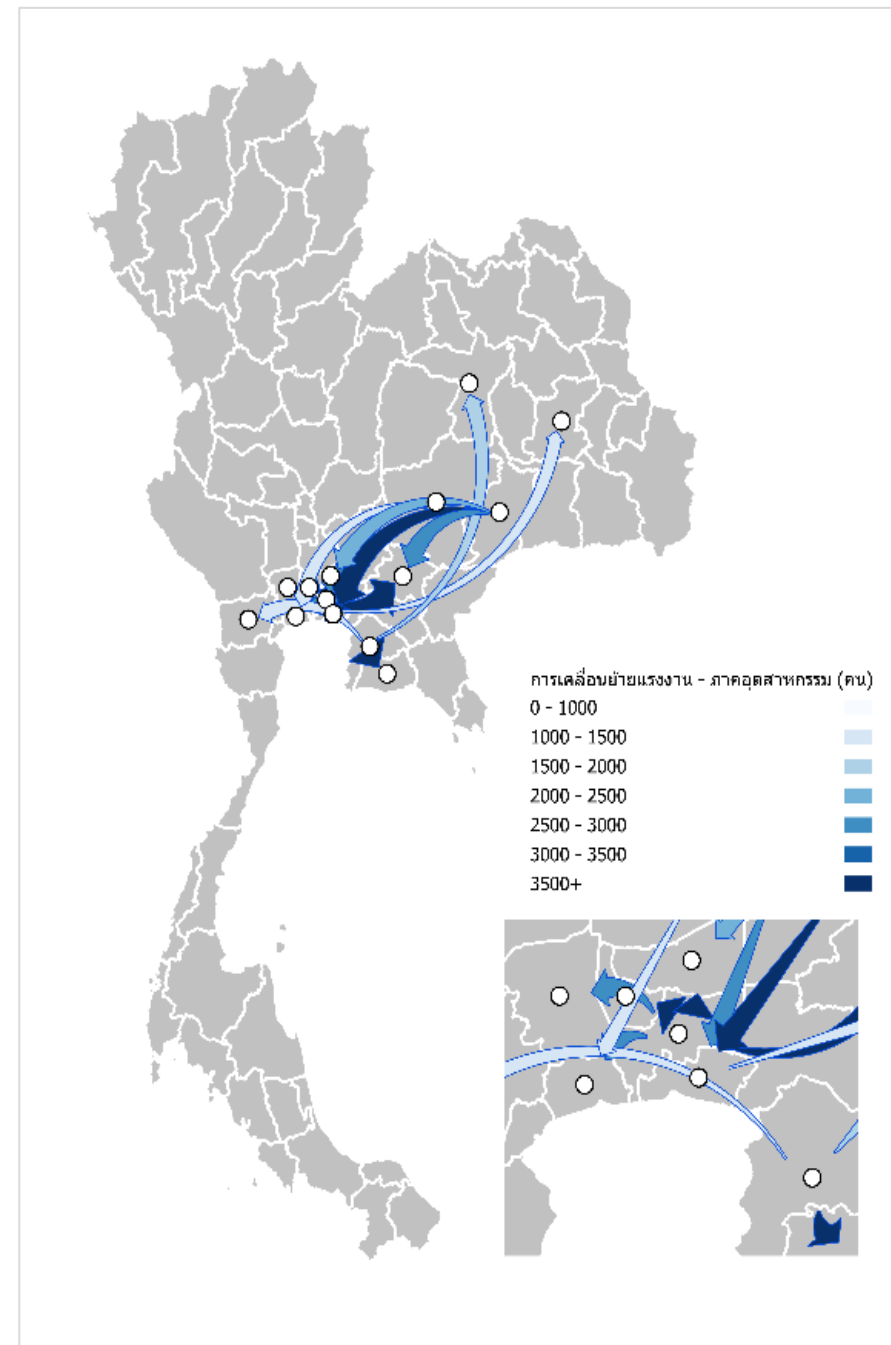
การย้ายถิ่นของแรงงานระหว่างกิจการในไทย

การย้ายถิ่นของแรงงานภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการใน พ.ศ. 2565

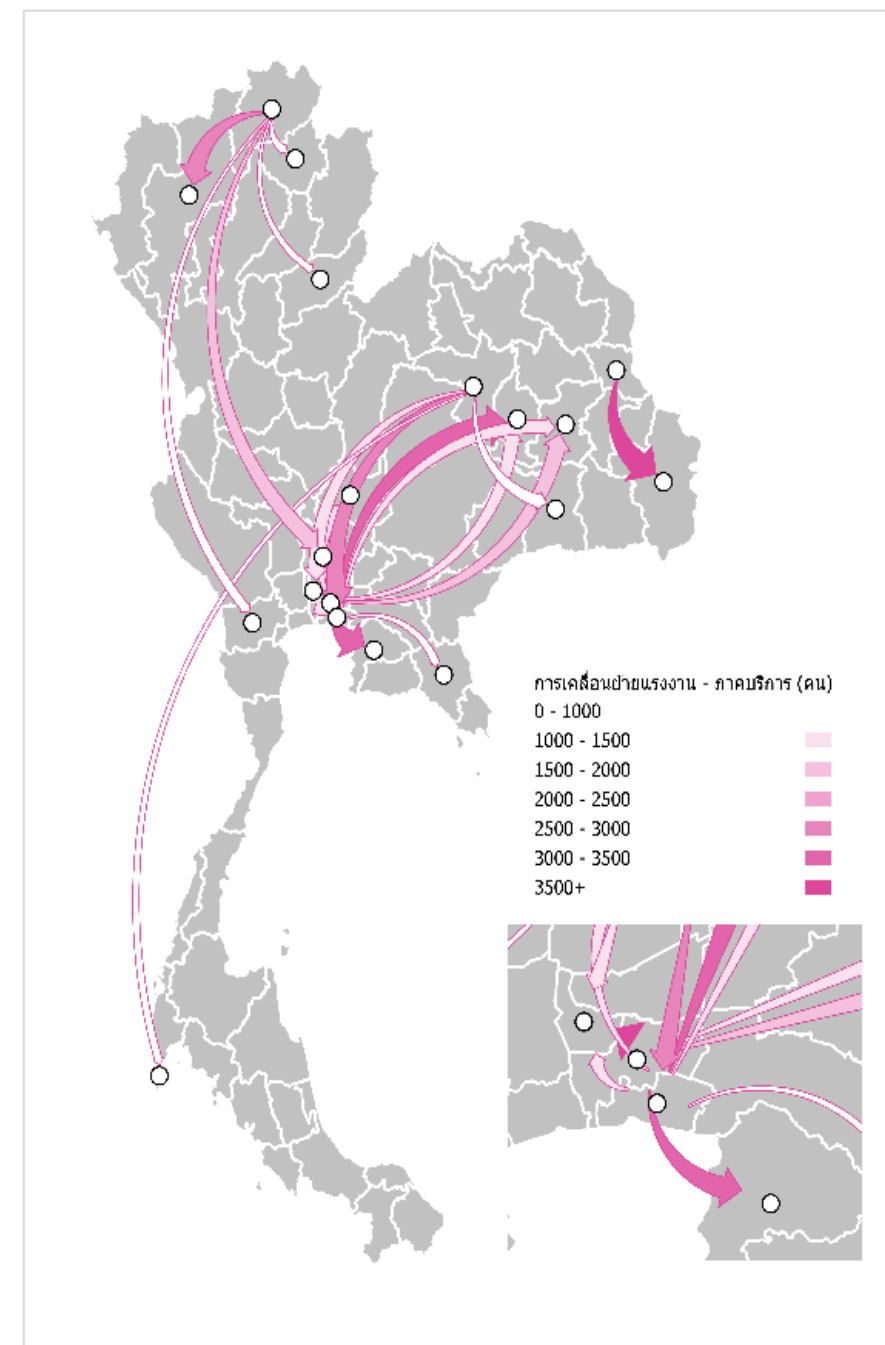
เกษตรกรรม

อุตสาหกรรม

การบริการ

- แรงงานภาคเกษตรกรรมจำนวนมากได้ย้ายเข้าสู่ภาคการเกษตรในจังหวัดทางภาคอีสาน
- ในขณะที่แรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการได้ย้ายไปมาระหว่างจังหวัดในภาคกลางและภาคอีสาน
- ทั้งนี้ ภายหลังจากการณ COVID-19 ลักษณะการย้ายถิ่นของแรงงานไทยได้กลับเข้าสู่ภาวะปกติใน พ.ศ. 2565 แรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการย้ายมาทำงานในจังหวัดหัวเมืองมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าความหลากหลายของอาชีพยังคงกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่ อาทิ กรุงเทพฯ และปริมณฑล และเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างโอกาสการทำงานในเมืองและชนบท

การเปลี่ยนแปลงของโอกาสการทำงาน (ร้อยละ)
ใน พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2564

เมือง

ชนบท

ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยกำลังแรงงาน	-0.5%	-1.0%
ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยเกษียณอายุ	-1.0%	-3.8%

ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยกำลังแรงงาน	1.2%	-0.3%
ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยเกษียณอายุ	4.2%	10.6%

ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยกำลังแรงงาน	-1.5%	0.1%
ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยเกษียณอายุ	-30.4%	-16.8%

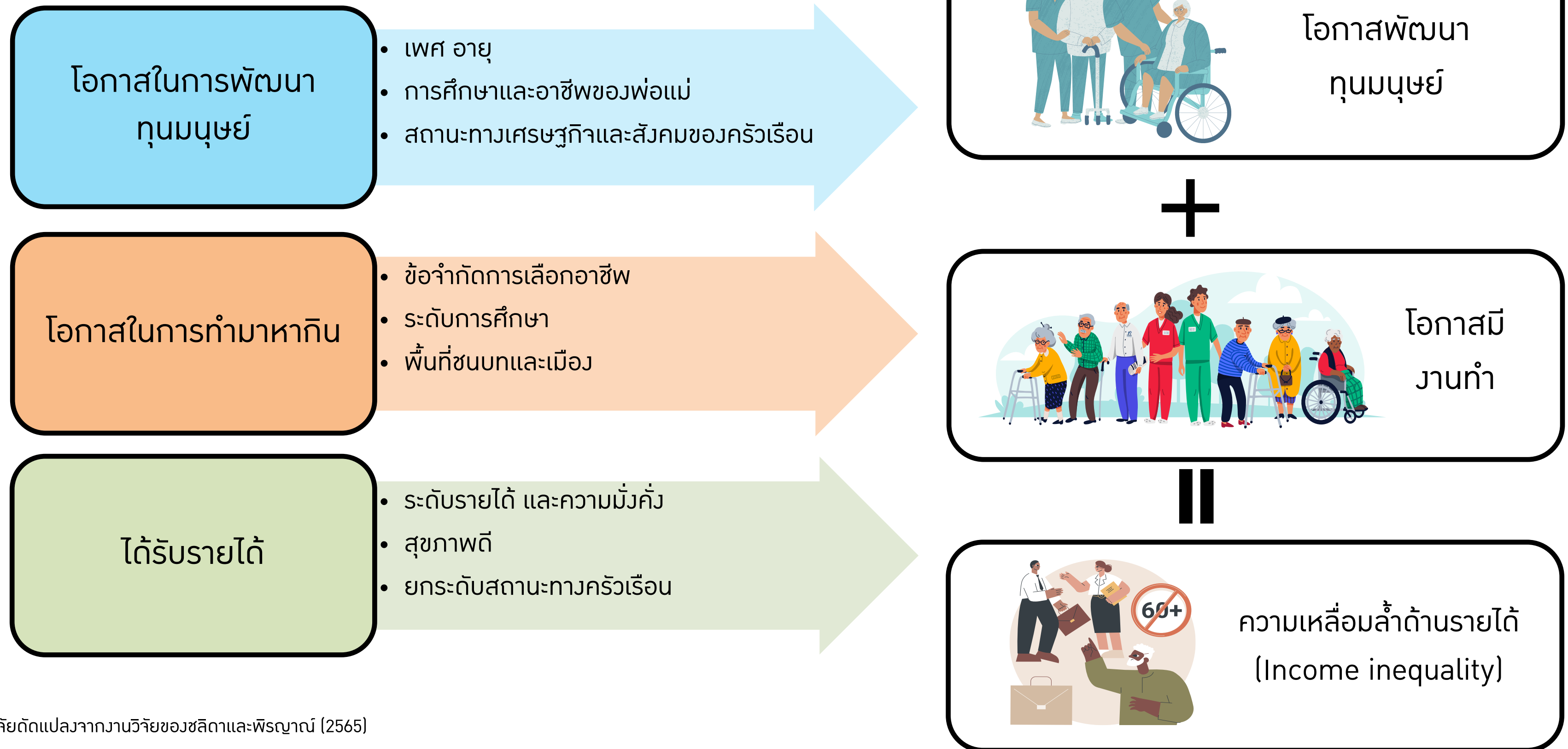
ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยกำลังแรงงาน	-1.4%	-0.4%
ช่วงวัยกำลังแรงงานไปสู่ช่วงวัยเกษียณอายุ	0.8%	4.3%

- ความแตกต่างระหว่างโอกาสการทำงานในภาพรวม พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2564 สมาชิกครัวเรือนชนบทมีโอกาสการทำงานมากกว่าครัวเรือนในเมือง
- สมาชิกครัวเรือนสมรสมีแนวโน้มทำงานต่อเนื่องภายหลังช่วงเกษียณอายุ ครัวเรือนชนบทมีโอกาสการทำงานเปลี่ยนแปลงร้อยละ 10.6
- สมาชิกครัวเรือนในเมืองที่มีระดับการศึกษาสูง เกษียณอายุตามเกณฑ์
- ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนเดี่ยวไปสู่ครัวเรือนผู้สูงอายุตามลำดับมีแนวโน้มทำงานต่อเนื่องภายหลังช่วงเกษียณอายุ

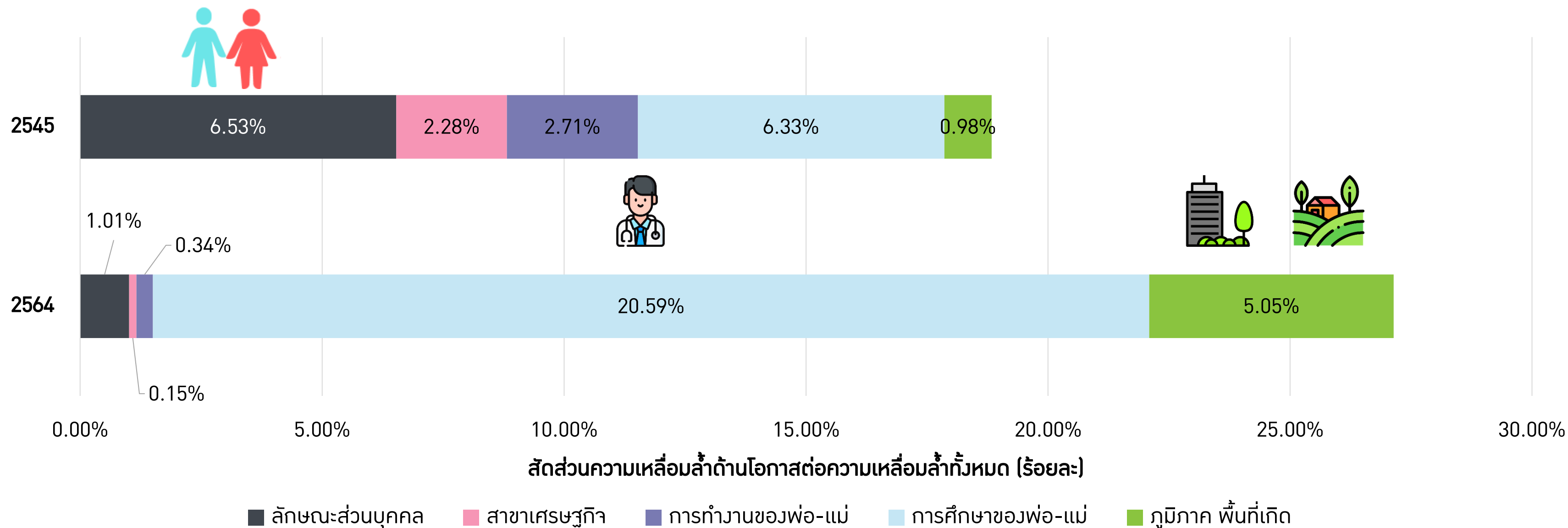
ที่มา: คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2564 ด้วยแบบจำลอง Logistic regression ขณะที่ ช่วงวัยกำลังแรงงานอายุ 20-59 ปี และช่วงวัยเกษียณอายุ 60 ปีขึ้นไป และตัวเลขหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของ Marginal effects ของ พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2564

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนไทย

ปัจจัยที่กำหนดการกระจายตัวของรายได้และค่าจ้าง

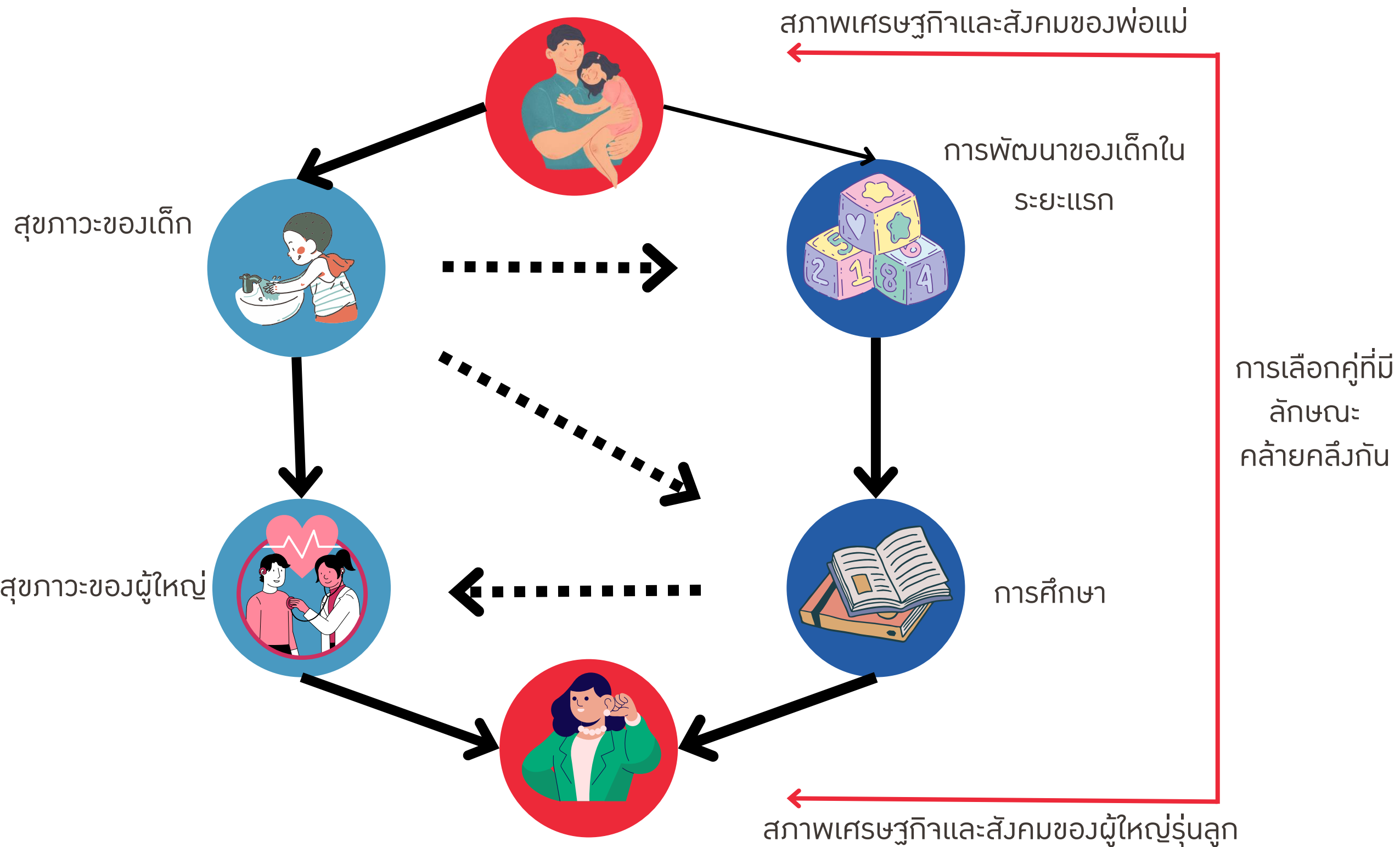
ลักษณะความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสที่เปลี่ยนแปลงในรุ่นลูกของครัวเรือนไทย

ที่มา: คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2564 ขณะที่ รุ่นลูกในครัวเรือนไทยหมายถึงบุตรอายุ 20-49 ปี

- หากพิจารณาสถานภาพต่าง ๆ อาทิ (1) การเกิดในพื้นที่แตกต่างกัน สร้างโอกาสให้กับคนไม่เท่ากัน (2) ลักษณะการทำงานของพ่อแม่สร้างโอกาสที่แตกต่างกันให้แก่รุ่นลูก และ (3) การศึกษาของพ่อแม่ที่แตกต่างกันสร้างโอกาสที่เหลื่อมล้ำให้แก่ลูก
- ใน พ.ศ. 2545 ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสเกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลชัดเจนที่สุด รองลงมาคือการศึกษาของพ่อแม่
- ขณะที่ ใน พ.ศ. 2564 ความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาสเพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2545 และยังคงเกิดจากปัจจัยการศึกษาของพ่อแม่มากที่สุด รองลงมาคือ ปัจจัยเมืองและชนบท

ความมั่นคงของครัวเรือนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในอนาคต

“ความมั่นคงที่ส่งต่อเป็นวัฏจักรจากพ่อแม่สู่ลูก”

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่นำมาสู่โอกาสพัฒนาทุนมนุษย์ของลูก

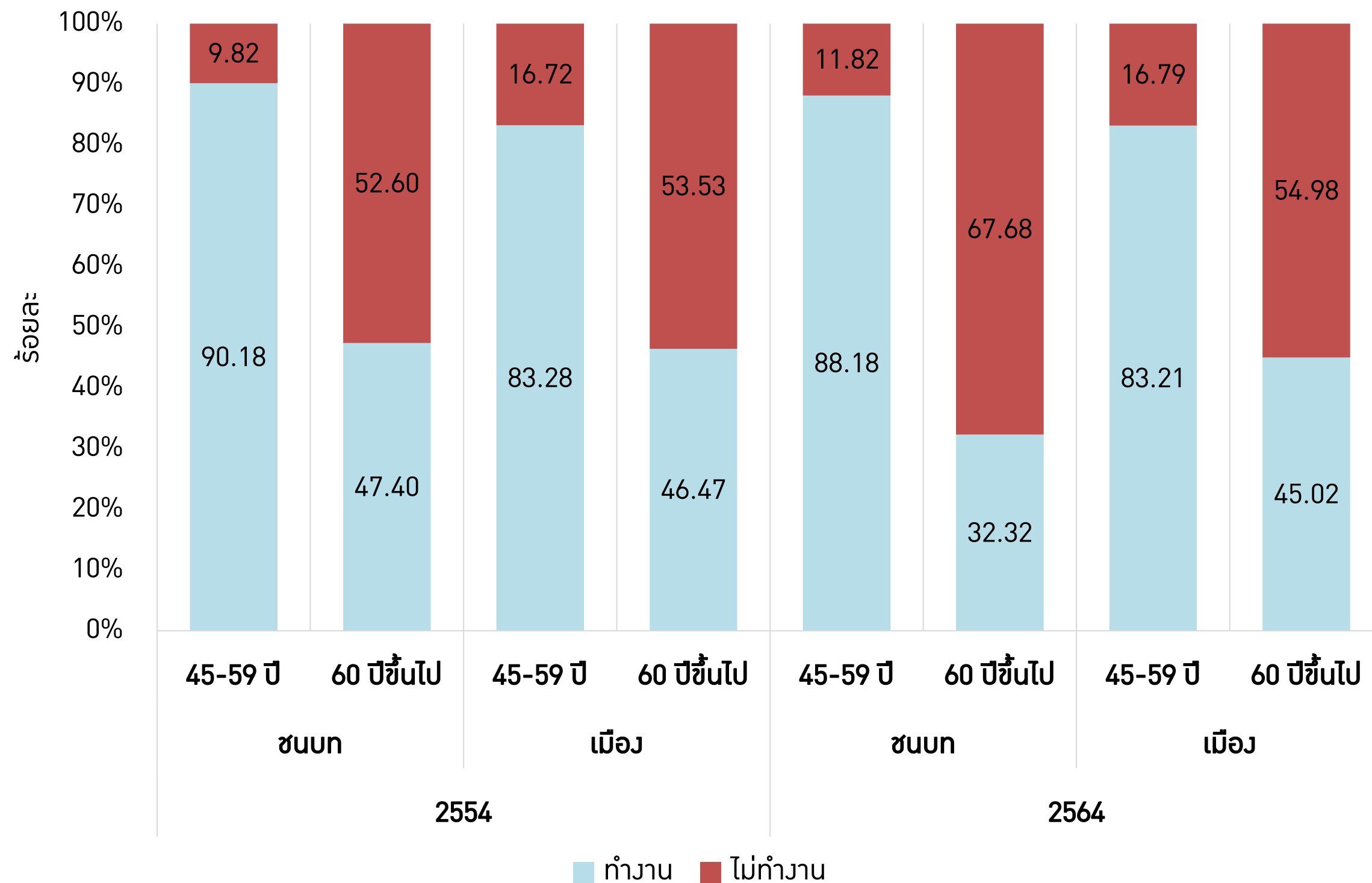
ความเหลื่อมล้ำ ด้านเศรษฐกิจ

Economy

- ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนในพื้นที่ชนบทและเมือง
- รูปแบบการออมของครัวเรือนในชนบทและเมือง
- ความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาสในการมีงานทำของคนในชนบทและเมือง

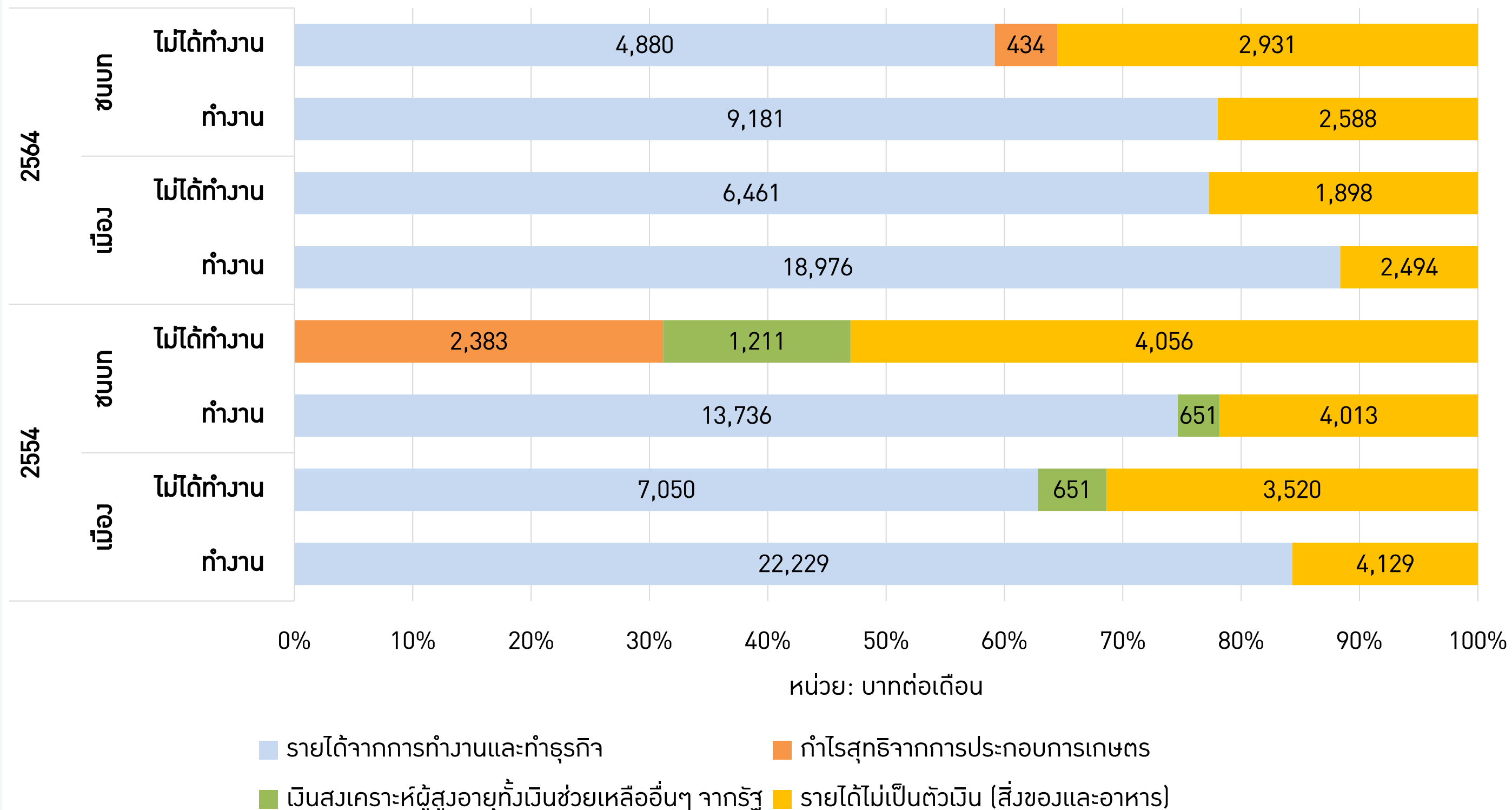
สถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุในเมืองและชนบท

- ใน พ.ศ. 2554 ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ไม่ทำงานทั้งในเมืองและชนบทไม่แตกต่างกัน
- ขณะที่ ใน พ.ศ. 2564 พบว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปในชนบทไม่ทำงานสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุในเมือง
- ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาสถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุในชนบทลดลงมากกว่าในเมือง

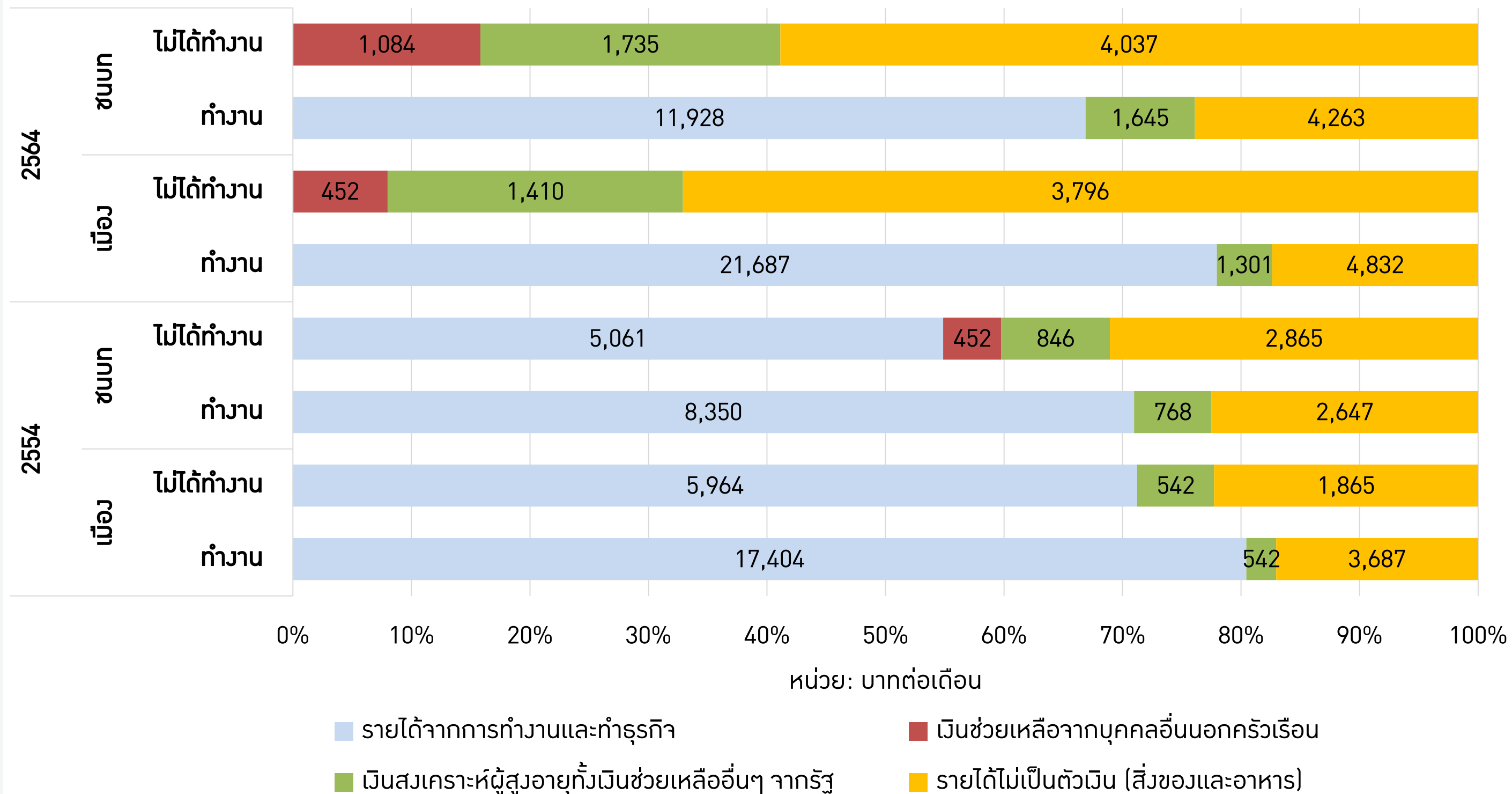
แหล่งรายได้ของผู้เตรียมเป็นสูงอายุ

แหล่งรายได้ของผู้เตรียมเป็นสูงอายุ 45-59 ปี

- ใน พ.ศ. 2554 ผู้เตรียมเป็นสูงอายุ (45-59 ปี) ทำงานอยู่ทั้งในเมืองและชนบทมากกว่าร้อยละ 70 มีรายได้จากการทำงานและการประกอบธุรกิจ
- ขณะที่ ผู้ที่ไม่ได้ทำงานในชนบทมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีรายได้ในรูปแบบที่ไม่เป็นตัวเงิน
- ใน พ.ศ. 2564 แหล่งรายได้ของผู้เตรียมเป็นสูงอายุ 45-59 ปี มาจากการทำงานและการทำธุรกิจเป็นหลักทั้งในเมืองและชนบท

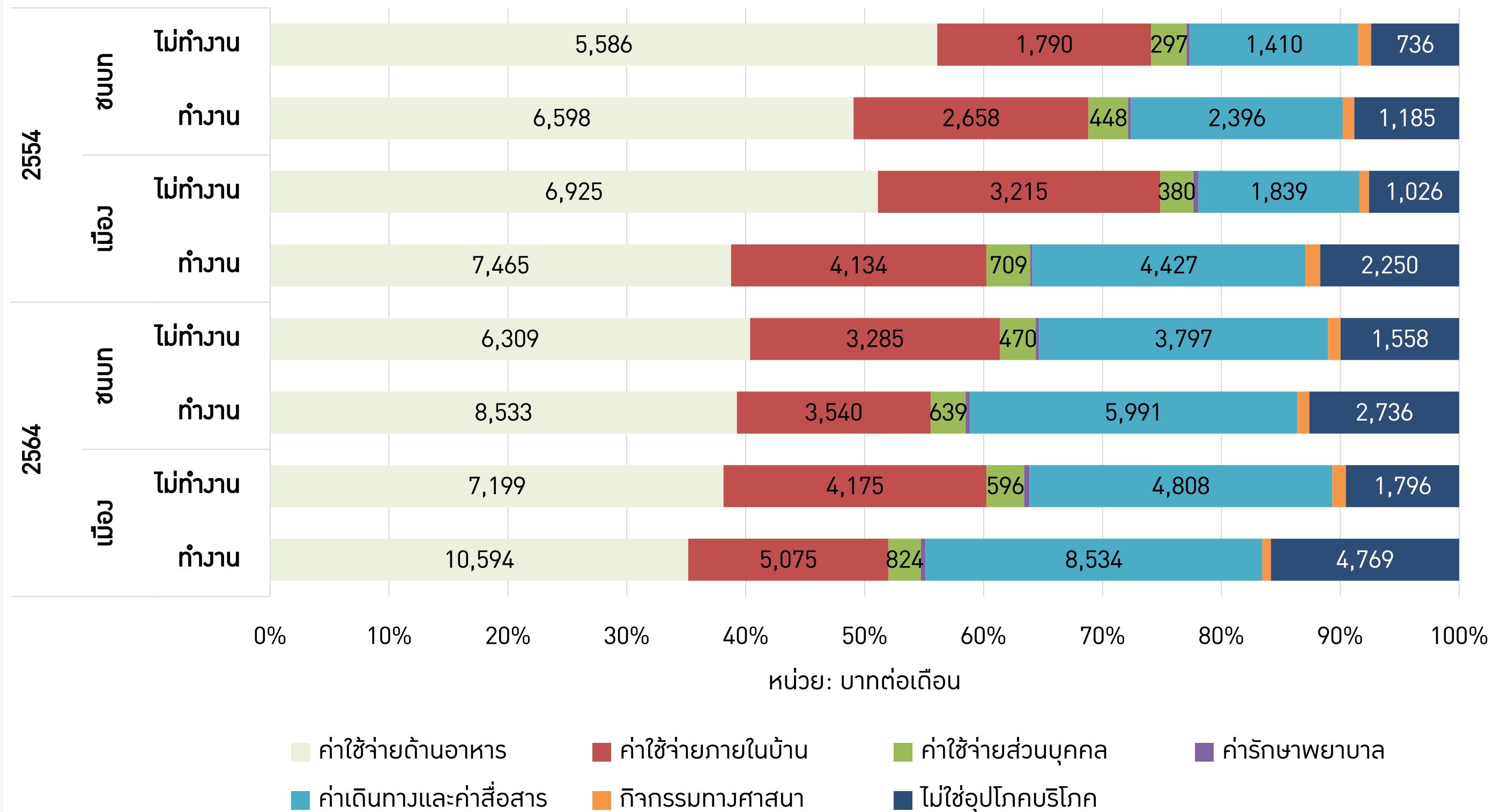
แหล่งรายได้ของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป

- ใน พ.ศ. 2554 ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเมืองและชนบทมากกว่าร้อยละ 50 ที่ทำงานและไม่ทำงานมีรายได้หลักจากการทำงานและการประกอบธุรกิจ ขณะเดียวกันมากกว่าร้อยละ 20 มีแหล่งรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน (ได้รับเป็นสิ่งของและอาหาร)
- ใน พ.ศ. 2564 แหล่งรายได้ของผู้สูงอายุมีหลากหลายมากขึ้น ผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ทั้งในเมืองและชนบทมีรายได้จากการทำงานเป็นหลัก
- ขณะที่ ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน (ได้รับเป็นสิ่งของและอาหาร) มากกว่าร้อยละ 50 และเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ตามลำดับ
- ผู้สูงอายุไม่ได้ทำงานตกเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อความเปราะบางขาดรายได้และความไม่มั่นคงมากที่สุด

ประเภทค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุ (I)

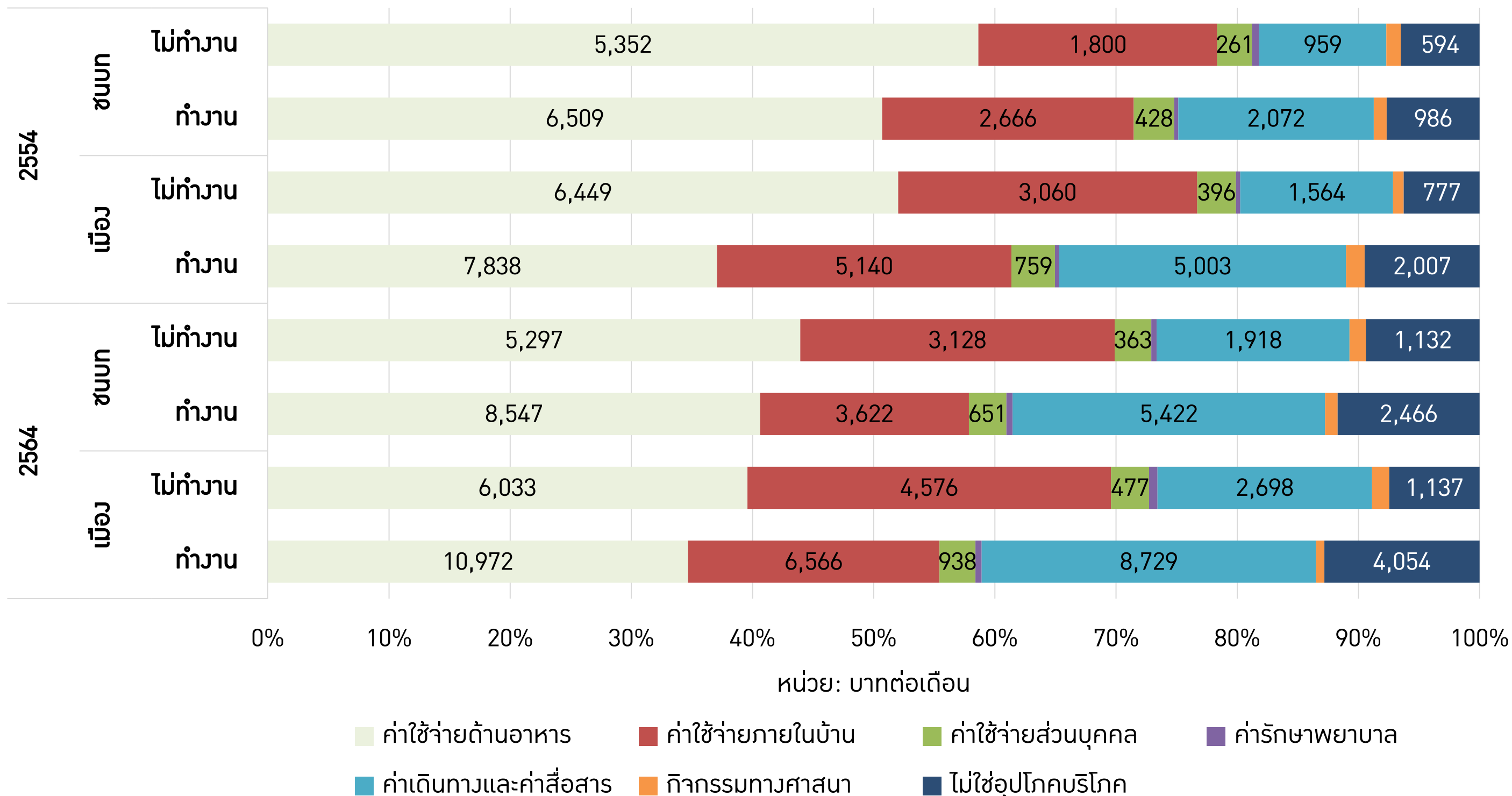
ประเภทค่าใช้จ่ายของผู้เตรียมเป็นผู้สูงอายุ 45-59 ปี

- ใน พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2564 ค่าใช้จ่ายด้านอาหารมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และ ค่าเดินทางและค่าสื่อสาร ตามลำดับ
- มีทิศทางค่าใช้จ่ายระหว่างพื้นที่พบว่าในเมืองมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับในชนบท แม้จะมีรายได้ที่สูงก็ตาม

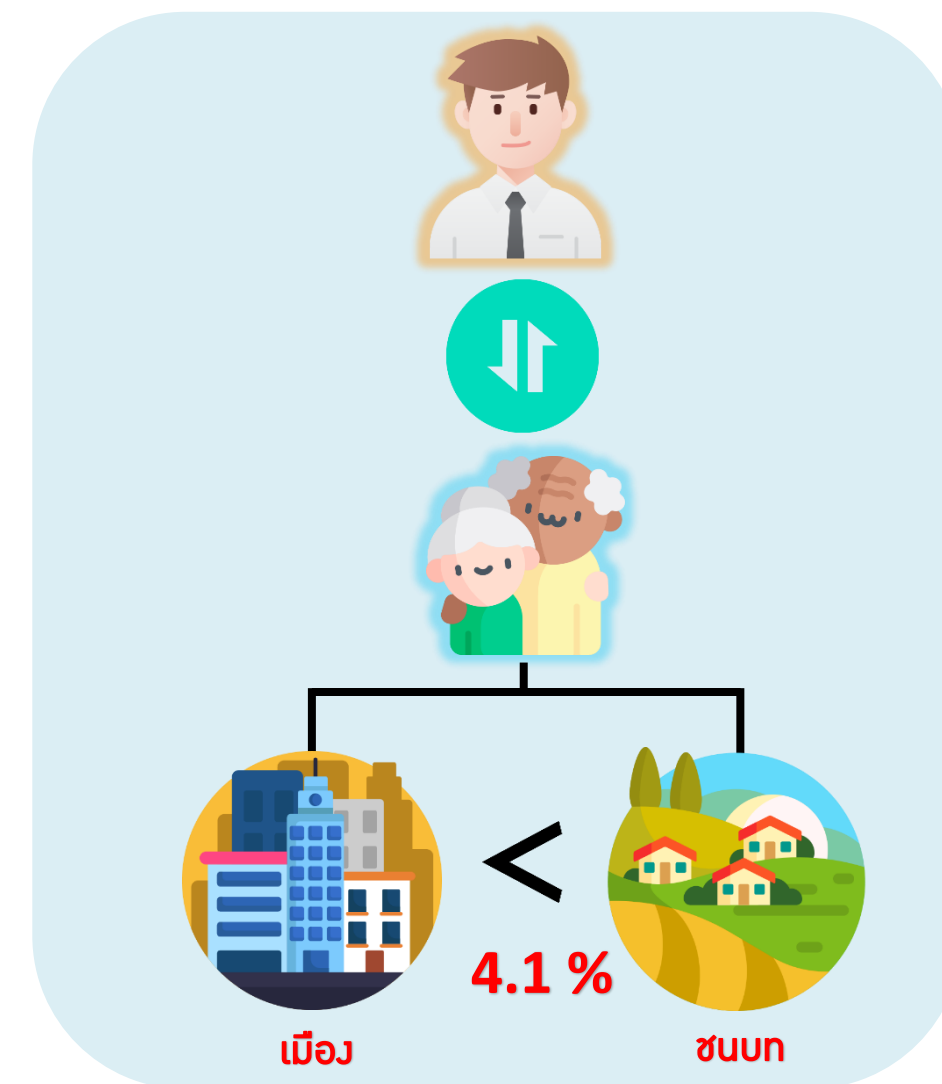
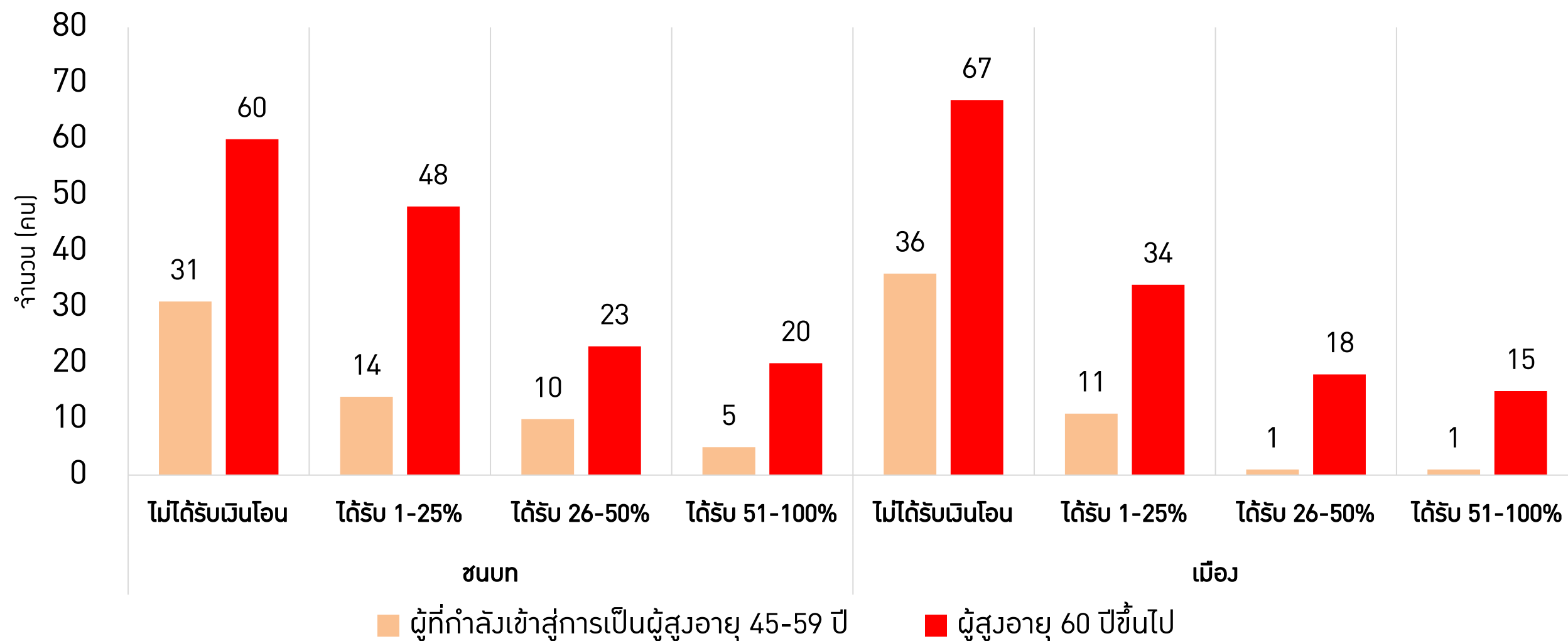
ประเภทค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุ (II)

ประเภทค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป

- พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2564 ค่าใช้จ่ายด้านอาหารยังคงมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และค่าเดินทางและค่าสื่อสาร ตามลำดับ เช่นเดียวกับค่าใช้จ่ายของผู้เตรียมเป็นผู้สูงอายุ
- มีทิศทางค่าใช้จ่ายระหว่างพื้นที่ พบว่าในเมืองมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับในชนบท แม้จะมีรายได้ที่สูงก็ตาม

สัดส่วนเงินโอนต่อรายได้ของผู้สูงอายุในชนบทและเมือง

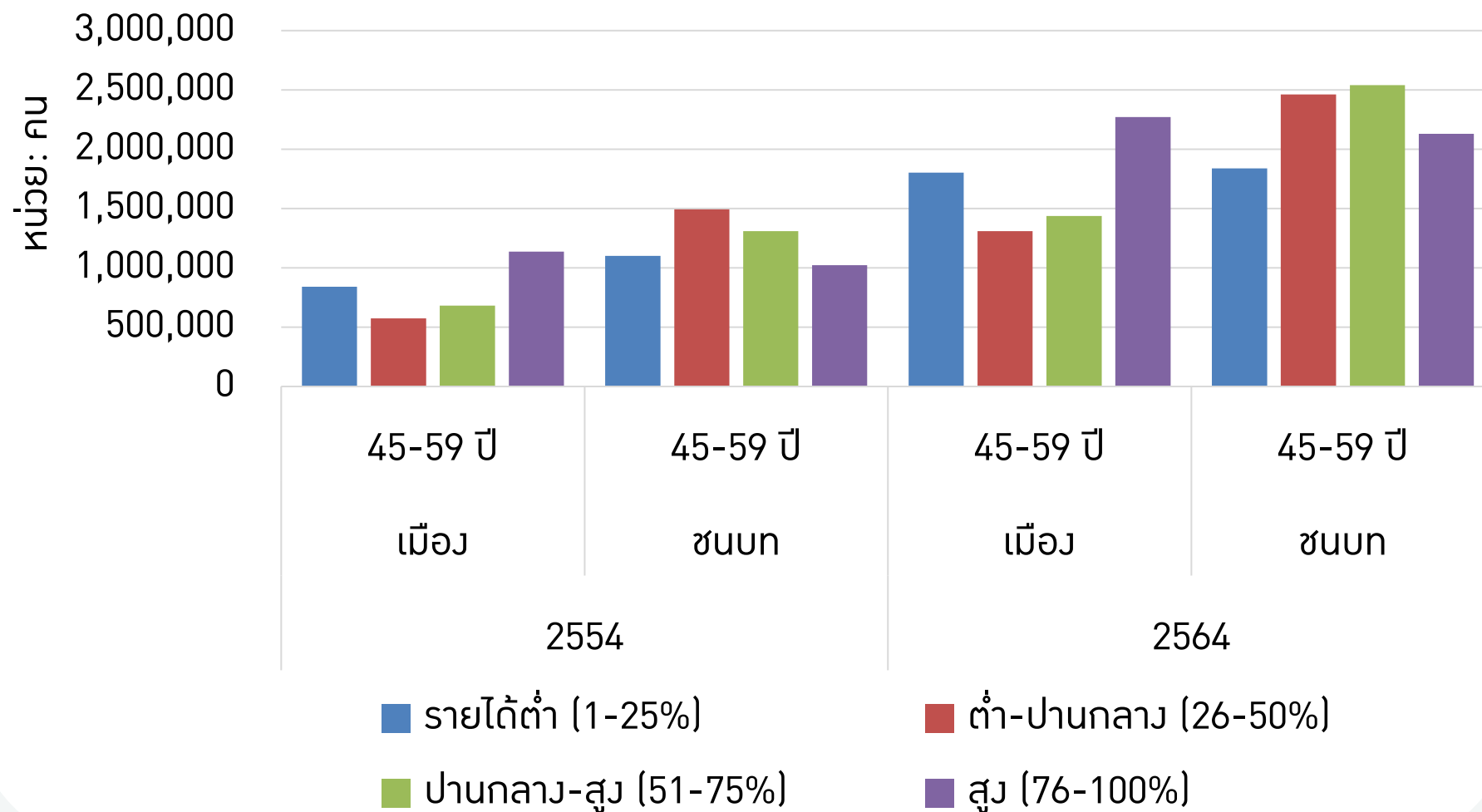

ที่มา คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม (จำนวนตัวอย่าง 400 ราย)

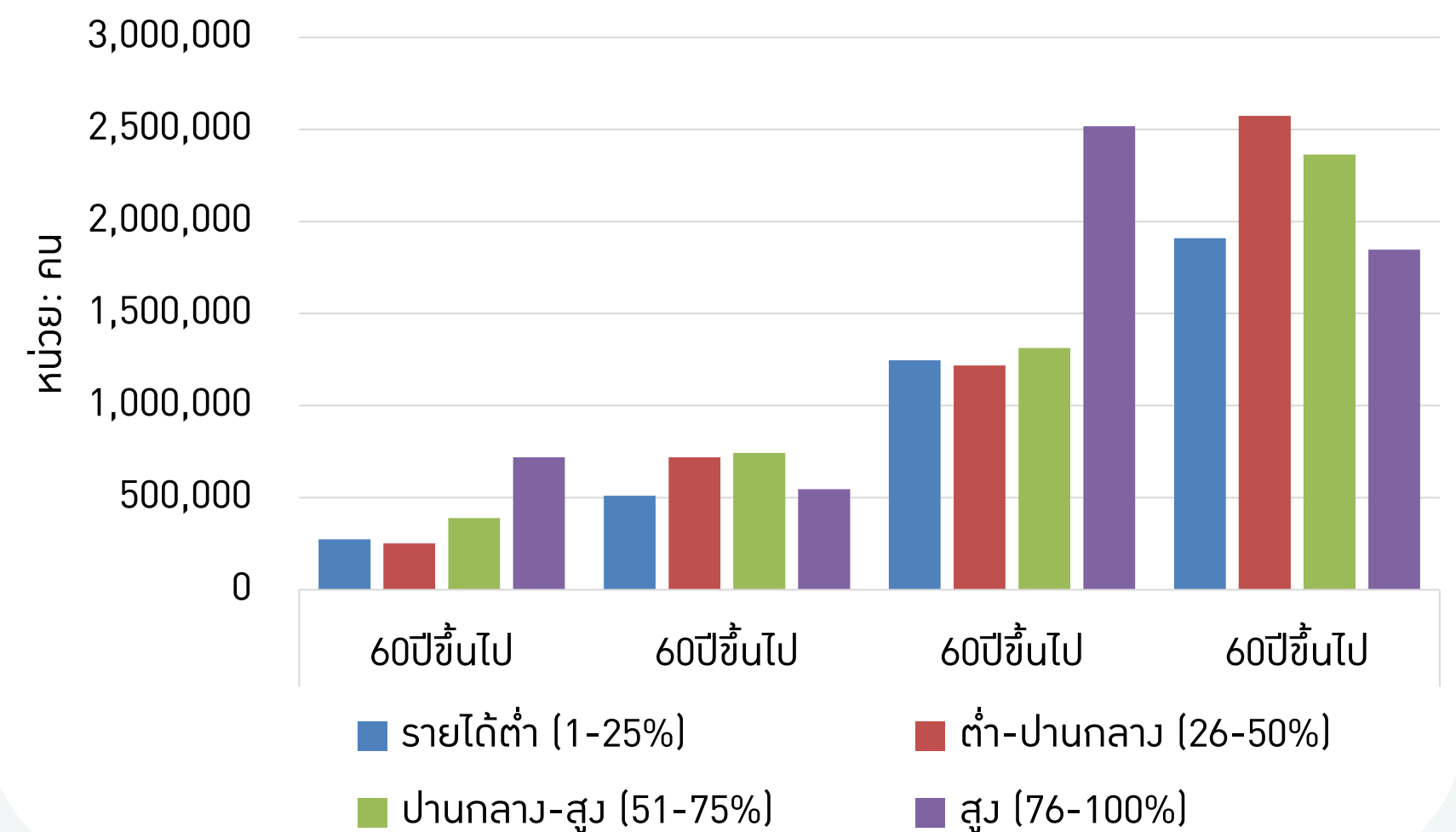
- ผู้ที่กำลังเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุทั้งในเมืองและชนบทส่วนใหญ่ไม่ได้รับเงินโอนจากครัวเรือนย้ายถิ่น (ลูกหลาน) ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงรายได้ของตนเองเป็นหลัก โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเมือง
- ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินโอนจากครัวเรือนย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้รับเงินโอนเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 16.45 ของรายได้ต่อเดือนของผู้สูงอายุ
- ผู้สูงอายุในชนบทมีรายได้จากเงินโอนคิดเฉลี่ยร้อยละ 18.5 มากกว่าผู้สูงอายุในเมืองที่มีรายได้จากเงินโอนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 14.1

การถือครองสินทรัพย์ของผู้สูงอายุ จำแนกตามพื้นที่

สินทรัพย์ของผู้เตรียมเป็นผู้สูงอายุ 45-59 ปี

สินทรัพย์ของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป

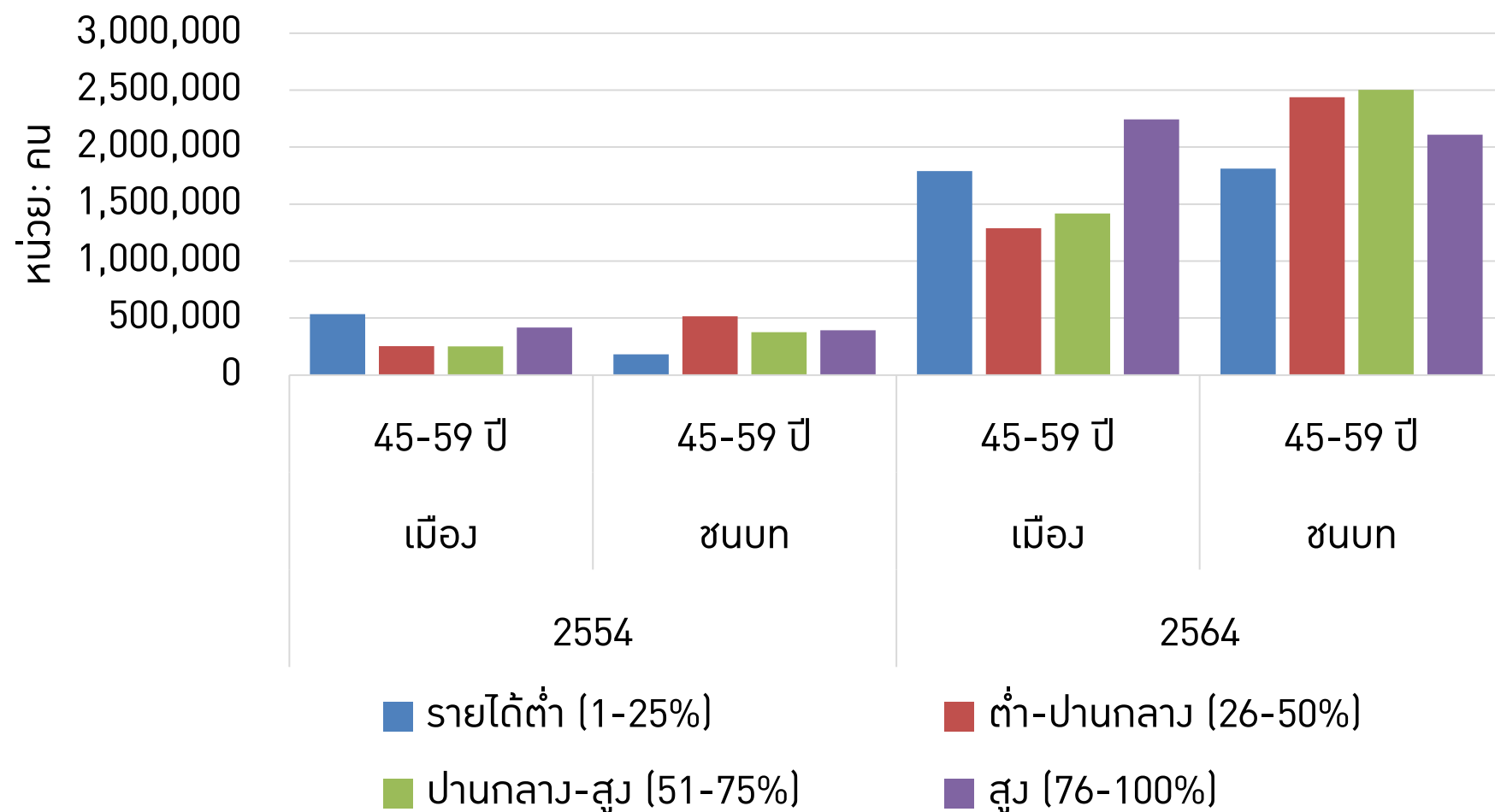

ที่มา: คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564

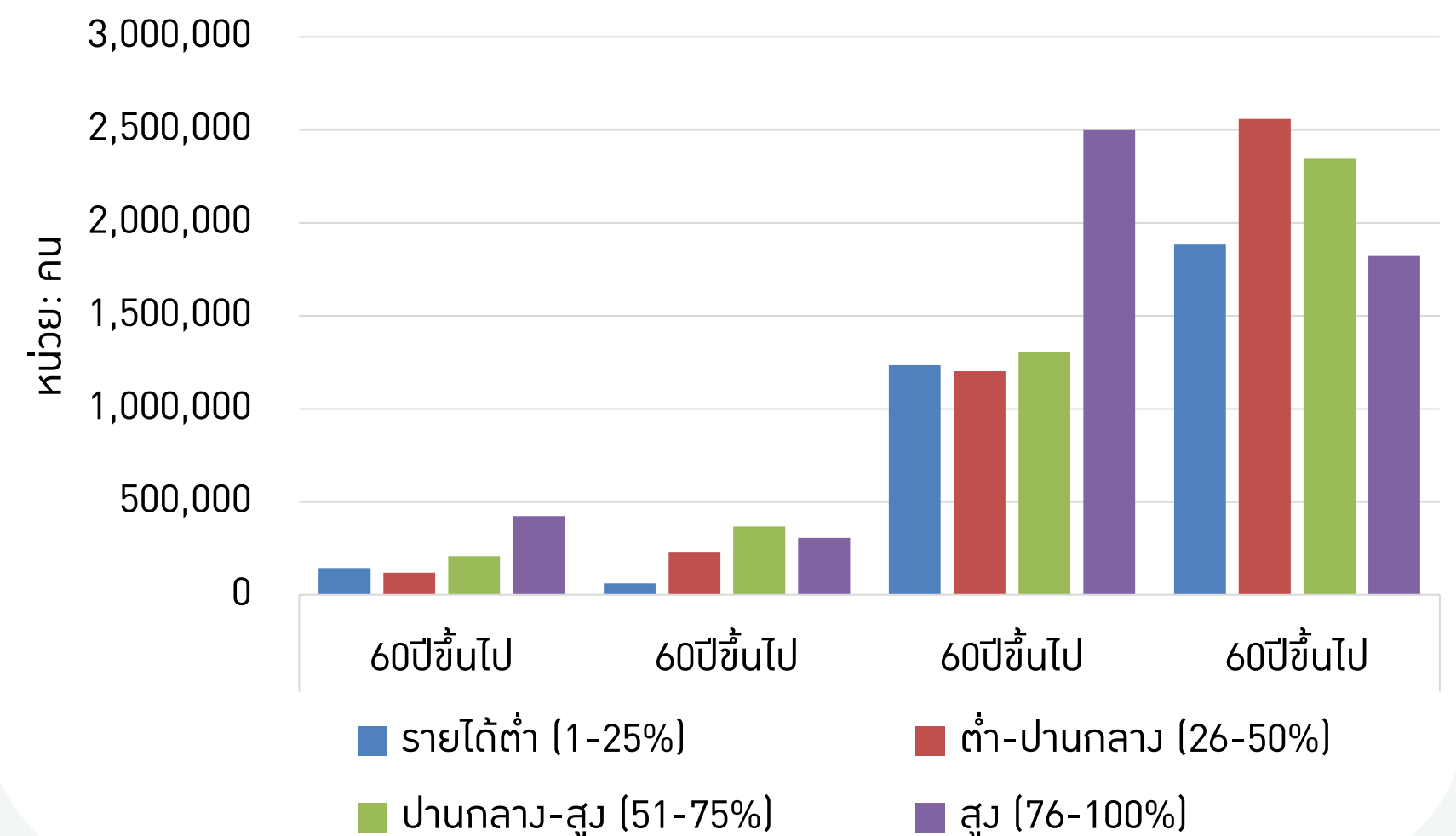
- ใน พ.ศ. 2554 และพ.ศ. 2564 สมาชิกครัวเรือนอายุ 45-59 ปี ถือครองสินทรัพย์ของคนในเมืองน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับชนบท
- ใน พ.ศ. 2564 ผู้ที่ถือครองสินทรัพย์มากที่สุดในเมืองคือกลุ่มที่มีรายได้สูง (75-100%) ขณะที่ สมาชิกครัวเรือนชนบทที่ถือครองสินทรัพย์กลับเป็นกลุ่มที่มีรายได้ ต่ำ-ปานกลาง และ ปานกลาง-สูง
- สำหรับผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป พบว่า ใน พ.ศ. 2564 การถือครองสินทรัพย์เพิ่มขึ้นทั้งในพื้นที่ชนบทและเมืองจาก พ.ศ. 2554

ความมั่งคั่งสุทธิของผู้สูงอายุ ตามกลุ่มรายได้และพื้นที่

ความมั่งคั่งของผู้ที่มีอายุ 45-59 ปี

ความมั่งคั่งของผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

ที่มา: คณะผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564

- ความมั่งคั่งสุทธิของกลุ่มรายได้สูงที่สุด 25% ตกอยู่กับกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเตรียมเป็นผู้สูงอายุในพื้นที่เมือง
- ความมั่งคั่งไม่สามารถมองจากมูลค่าสินทรัพย์ (asset) หรือมูลค่าหนี้ (debt) อย่างเดียว เพราะคนรายได้สูงมักจะมีทั้งสินทรัพย์และหนี้สินในระดับสูง

ปัญหาและอุปสรรค

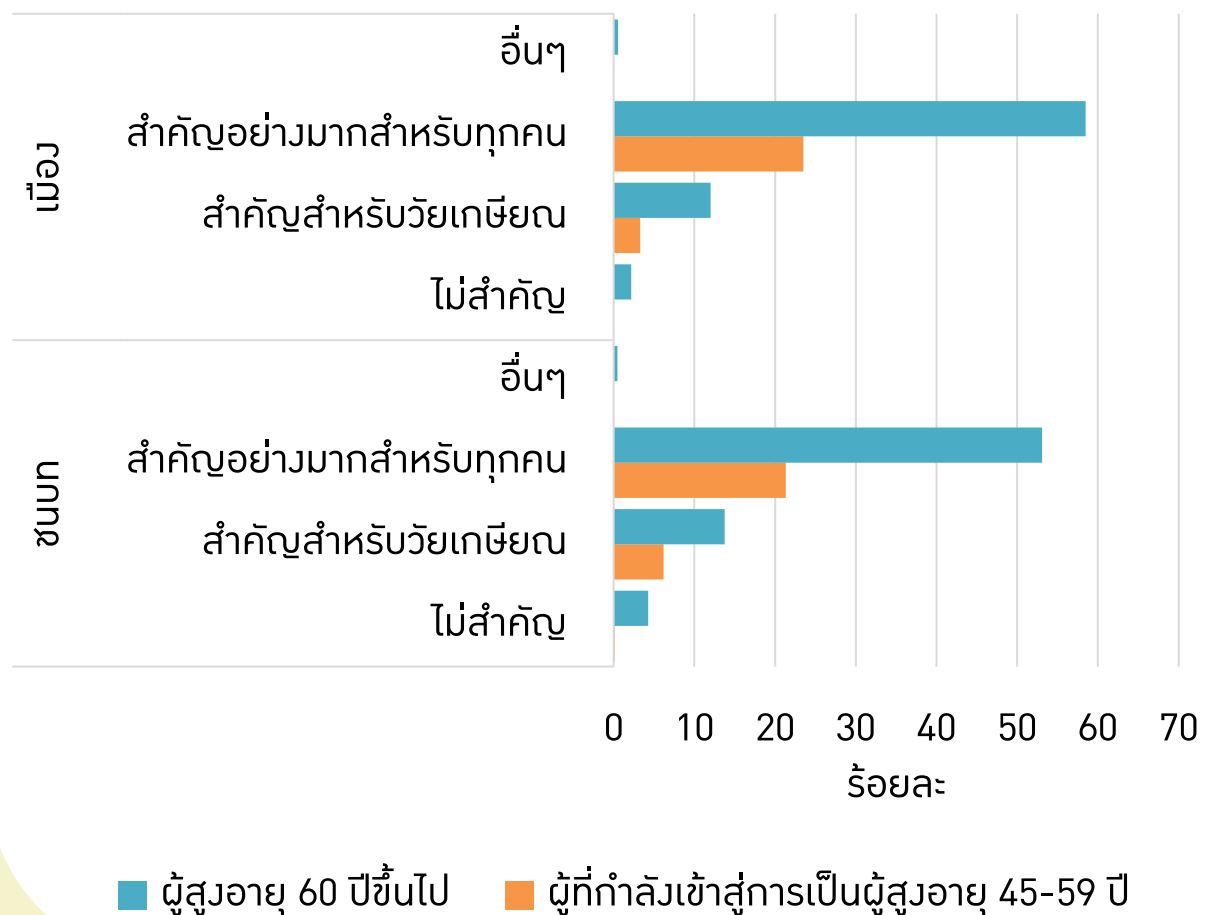
- ความตระหนักทางการเงินของครัวเรือนสูงอายุไทย
- ปัญหาและอุปสรรคด้านการเงินของครัวเรือนสูงอายุไทย
- ความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาสในการเข้าถึงบริการสุขภาพ
- การดูแลหลานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและเมือง
- ความพร้อมของครัวเรือนไทยสำหรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด

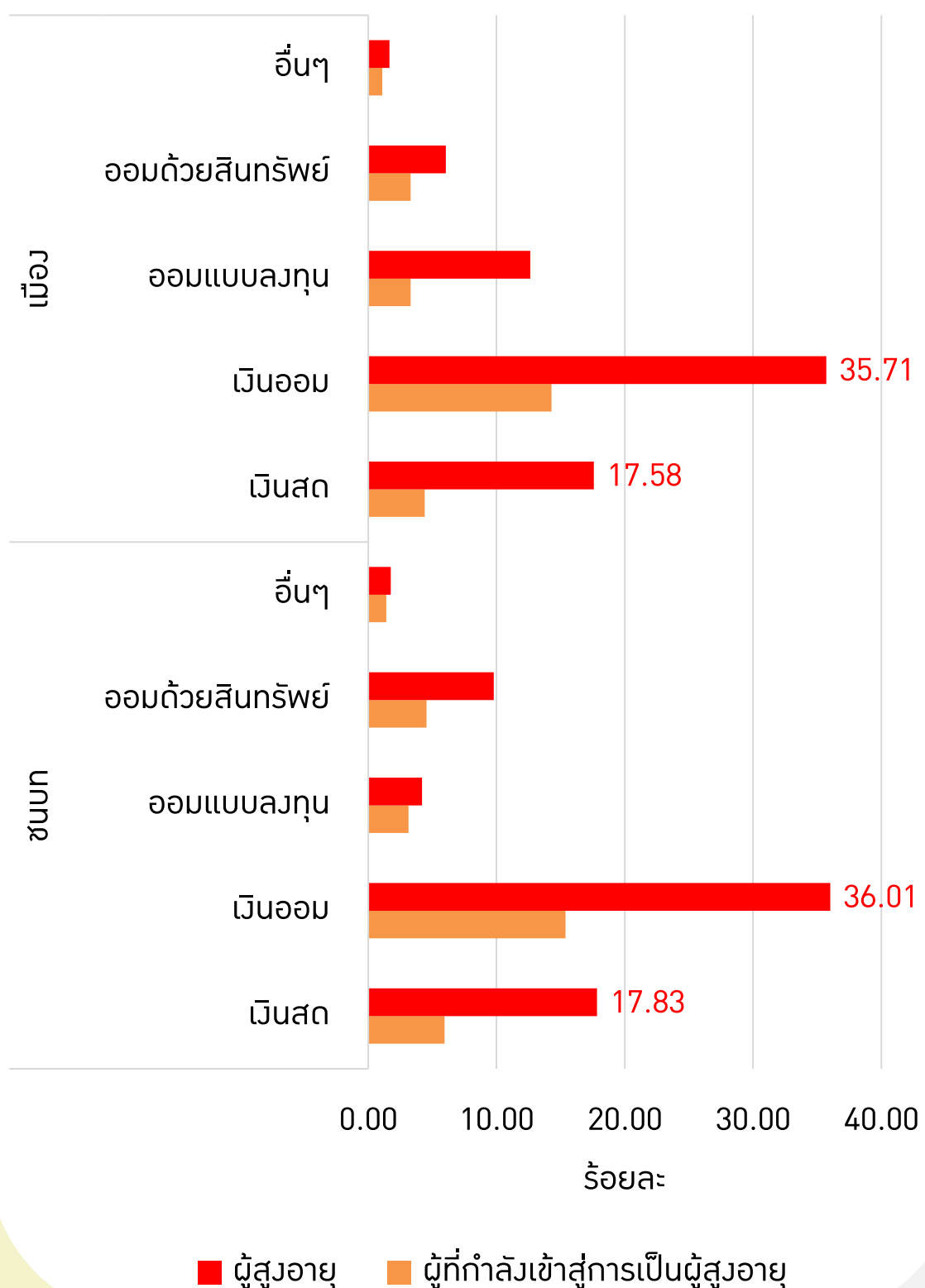
Hope

ความตระหนักทางการเงินของครัวเรือนไทย

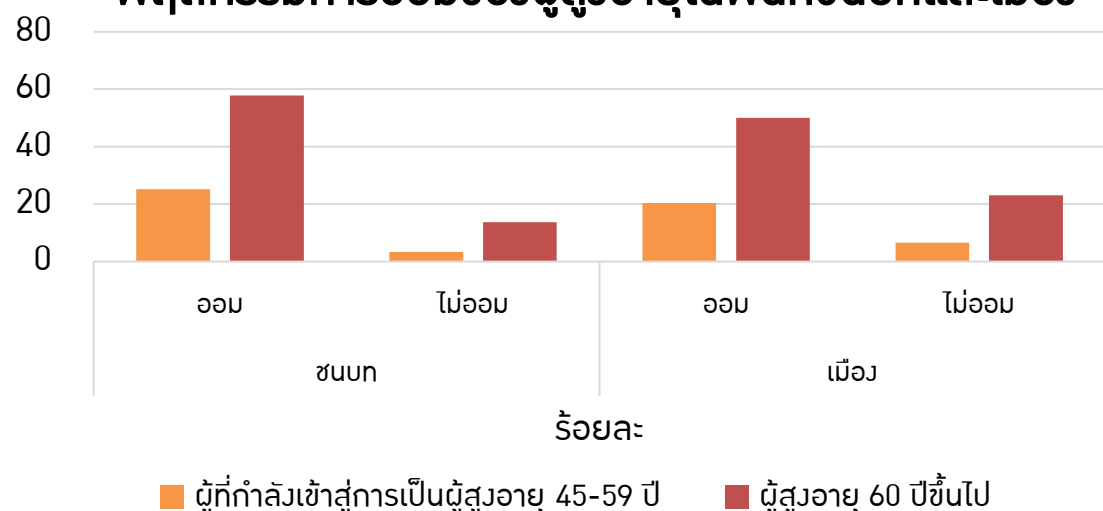
การให้ความสำคัญด้านการออมของผู้สูงอายุในชนบทและเมือง

รูปแบบการออมเงินของผู้สูงอายุในชนบทและเมือง

พฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและเมือง

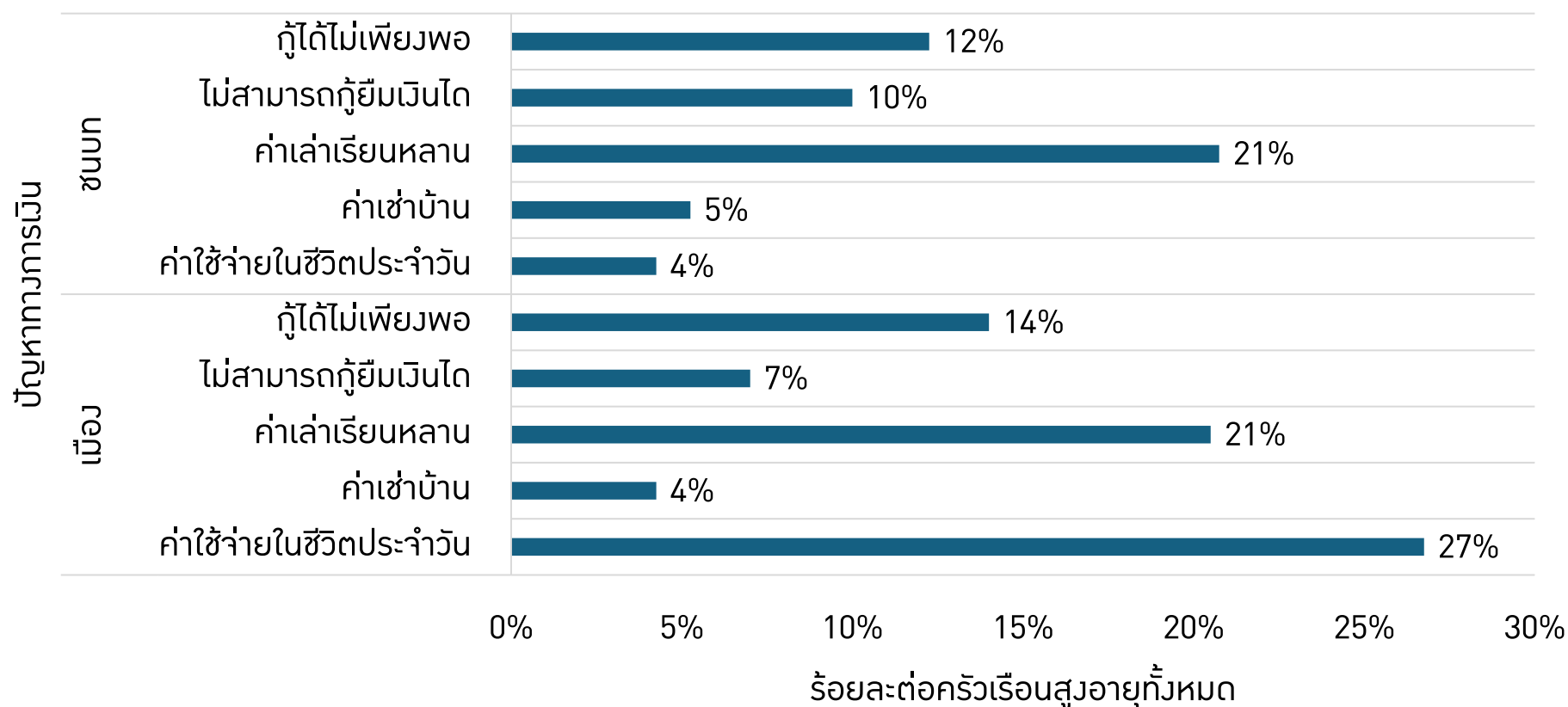
- การตระหนักรู้ทางการเงินของผู้สูงอายุไทยพบว่า ผู้สูงอายุทั้งในพื้นที่ชนบทและเมืองส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการออมสำหรับทุกคน ทั้งนี้ ผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองมีแนวโน้มการให้ความสำคัญกับการออมมากที่สุด
- อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในเมืองมีแนวโน้มน้อยกว่าในชนบทเนื่องจากค่าครองชีพในเมืองสูง การเก็บออมจึงเป็นไปได้ยากกว่าในชนบท
- การตระหนักรู้ด้านการเงินของผู้สูงอายุยังอยู่ในระดับพื้นฐานเป็นเพียงการเก็บออมแบบเงินสดและฝากธนาคารเป็นหลัก ยังคงขาดความหลากหลายในรูปแบบการออมอื่นๆ โดยเฉพาะการออมที่สร้างมูลค่าเพิ่มหรือคงสภาพมูลค่าเงินในอนาคต

การแก้ไขปัญหามทางการเงิน

ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง Logistic regression จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนสูงอายุ

- ความตระหนักทางการเงินช่วยลดโอกาสเกิดปัญหาทางการเงินร้อยละ 3
- ครัวเรือนชั้นกลางล่าง-บนมีโอกาสเกิดปัญหาทางการเงินมากกว่าครัวเรือนยากจนร้อยละ 18 และ 21 ตามลำดับ
- การแก้ไขปัญหามทางการเงิน อาทิ การกู้ยืมนอกระบบ ยืมญาติพี่น้อง และทำงานหารายได้เสริม ได้ซ้ำเติมและเพิ่มโอกาสเกิดปัญหาทางการเงินระหว่างร้อยละ 8 11 และ 15 ตามลำดับ

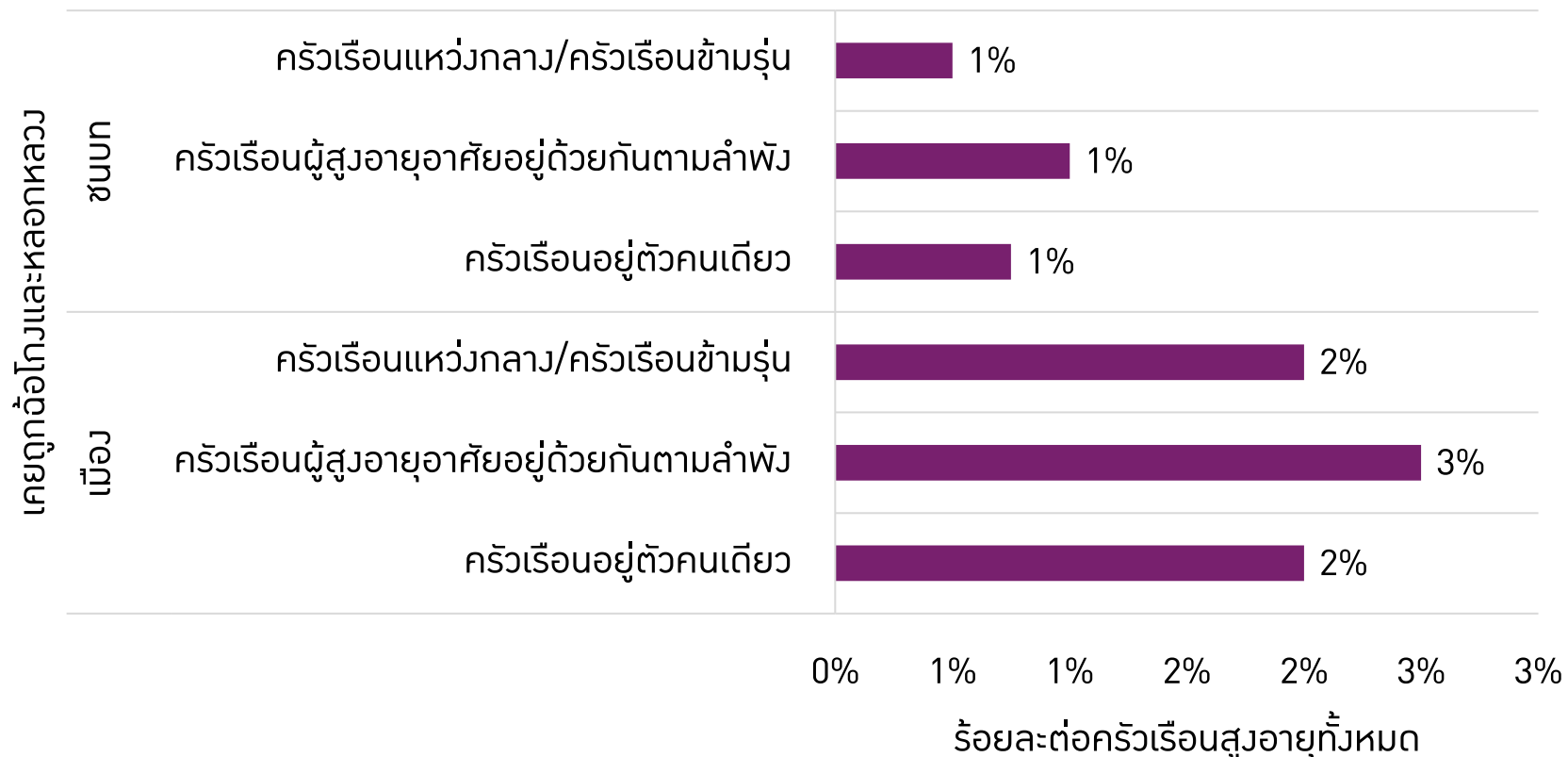

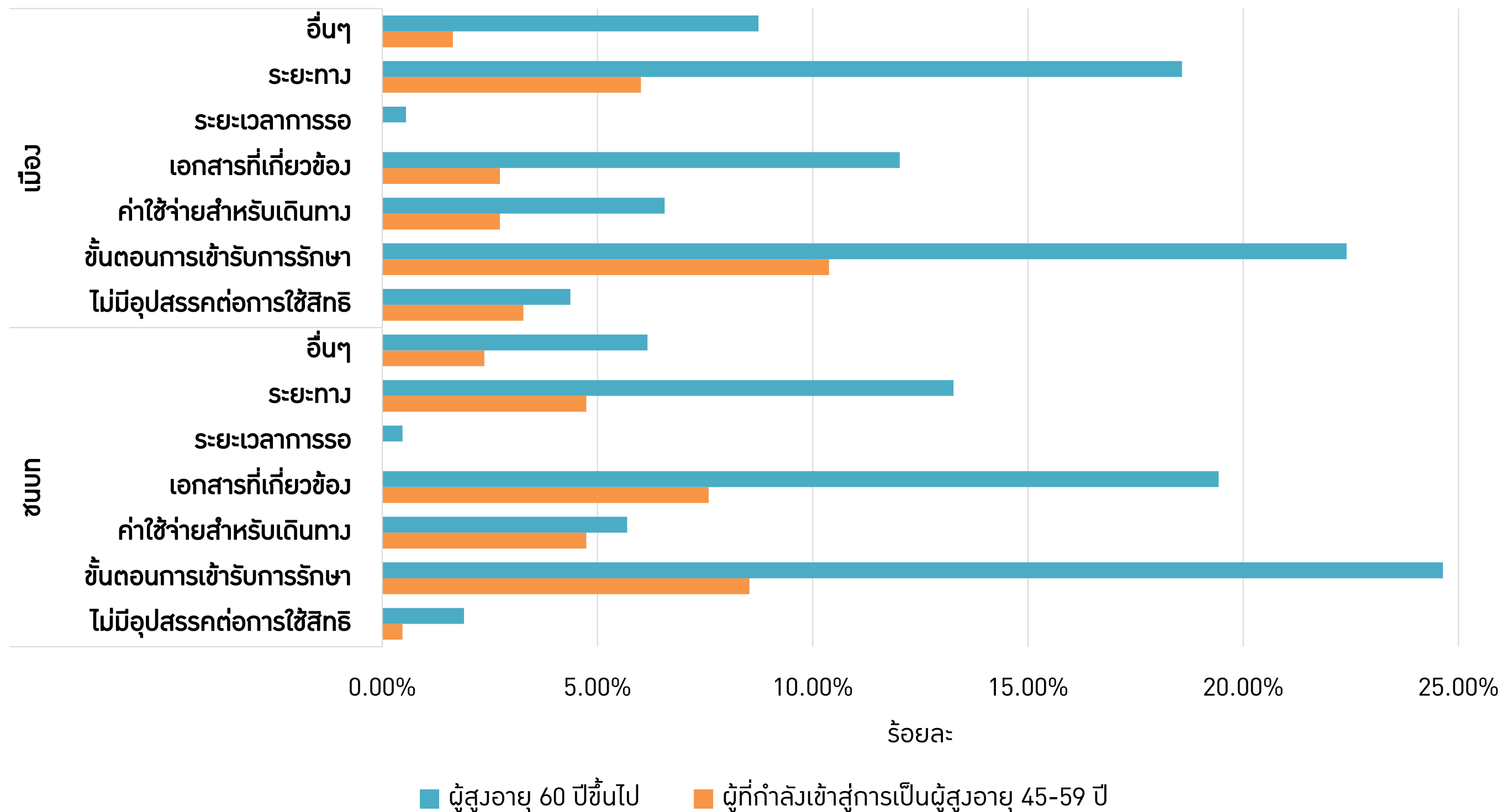
ถูกฉ้อโกงและหลอกหลวงจากคนใกล้ชิดที่ท้อใจหรือคนแปลกหน้า

ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง Logistic regression จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนสูงอายุ

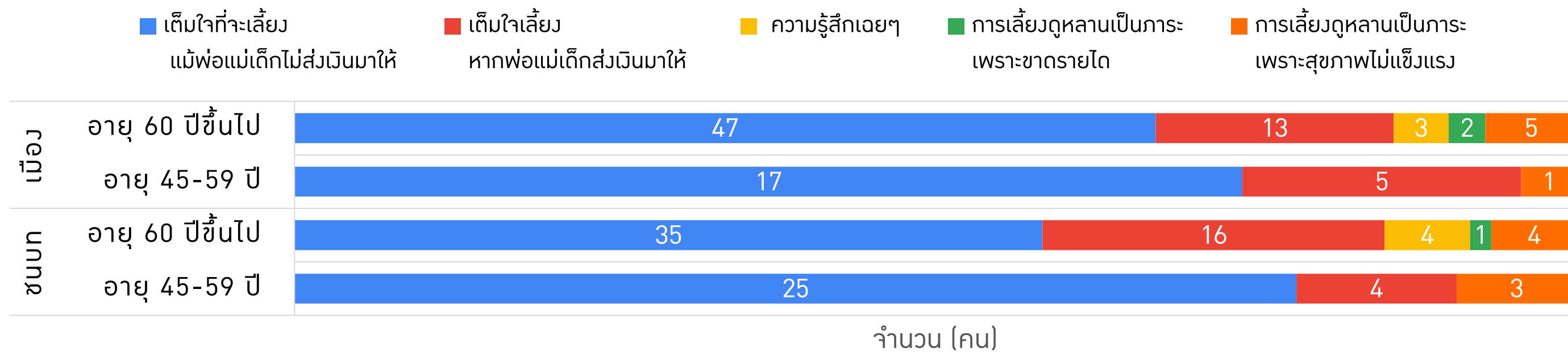
- ครัวเรือนอยู่ตัวคนเดียวมีโอกาสถูกฉ้อโกงและหลอกหลวงมากกว่าครัวเรือนครัวผู้สูงอายุอื่นร้อยละ 13
- พื้นที่ชนบทช่วยโอกาสถูกฉ้อโกงและหลอกหลวงมากกว่าในเมืองร้อยละ 8
- ข้อค้นพบประการหนึ่งคือครัวเรือนเคยประสบปัญหาทางการเงินไม่ได้ส่งเสริมให้ถูกฉ้อโกงและหลอกหลวง

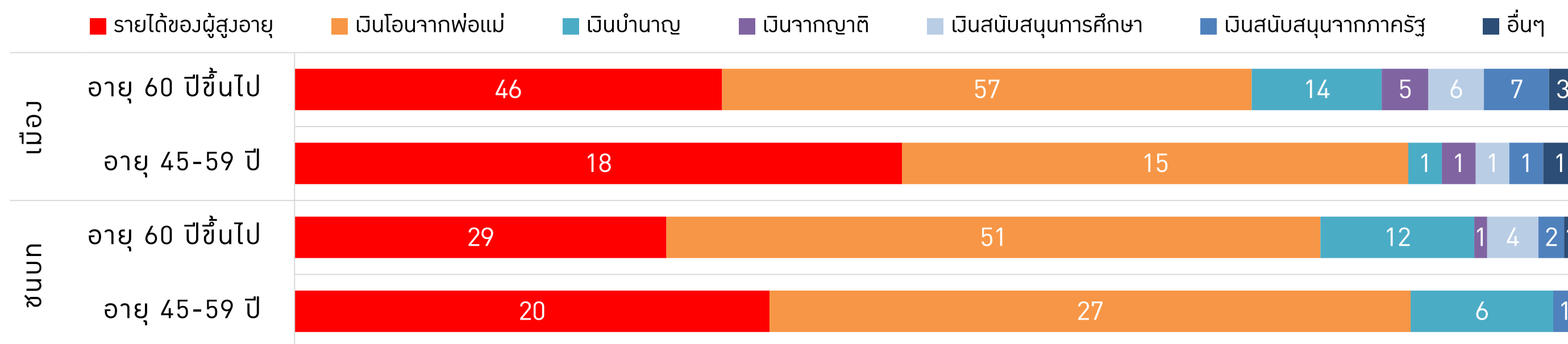

- ปัญหาและอุปสรรคใหญ่สุดในการเข้ารับการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปและผู้ที่กำลังเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ 45-59 ปีทั้งในเมืองและชนบทคือด้านขั้นตอนการเข้ารับการรักษา
- ส่วนปัญหาโดยรวมระหว่างกลุ่มคนที่อาศัยในเมืองมีความแตกต่างกันคือในชนบทเป็นด้านการเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ส่วนในเมืองเป็นด้านระยะทาง

ความเต็มใจในการเลี้ยงบุตรของผู้สูงอายุในชนบทและเมือง

ค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุใช้ในการเลี้ยงหลาน

- ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทั้งในพื้นที่ชนบทและเมืองเต็มใจในการเลี้ยงดูหลานโดยไม่จำเป็นต้องให้พ่อแม่หลานส่งเงินมาให้
- อย่างไรก็ตามพบว่ามีผู้สูงอายุบางส่วนไม่เต็มใจในการเลี้ยงดูบุตรเนื่องจากมองว่าเป็นภาระทำให้ตนขาดรายได้
- ค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุใช้ในการเลี้ยงหลานพบว่าผู้สูงอายุใช้เงินโอนจากพ่อแม่หลานและรายได้ของตนเองในการเลี้ยงหลานเป็นหลัก

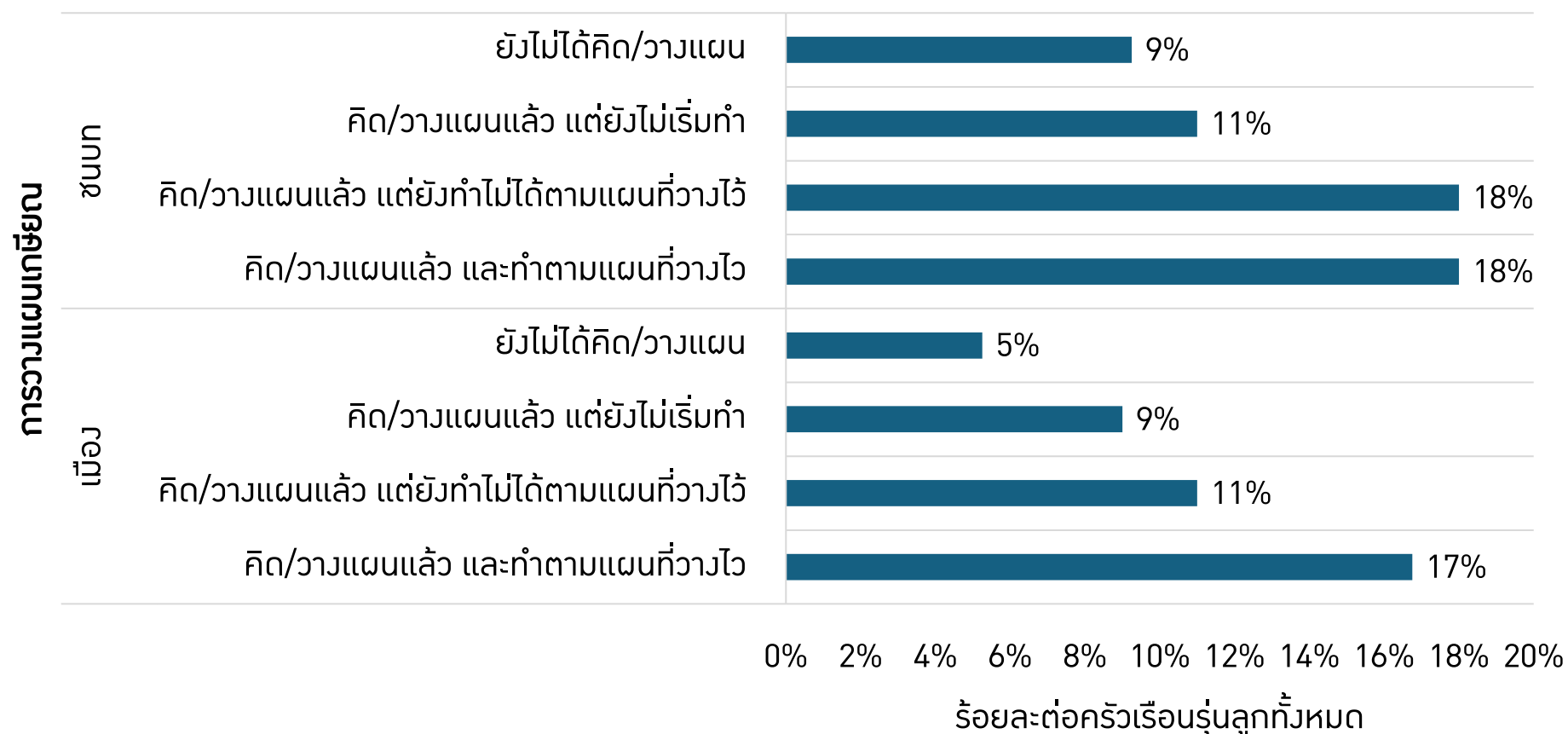
การวางแผนเกษียณด้วยการออม

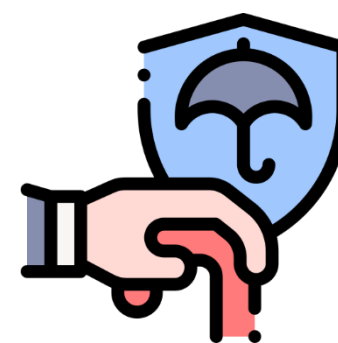
ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง Logistic regression

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนรุ่นลูก

- ในรอบปีที่ผ่านมา หากครัวเรือนที่มีเงินออมช่วยเพิ่มโอกาสเกิดการวางแผนเกษียณมากขึ้นร้อยละ 13
- ครัวเรือนเคยประสบปัญหาทางเงินได้ลดโอกาสเกิดการวางแผนเกษียณร้อยละ 7
- หากพิจารณาครัวเรือนในเมืองพบว่าครัวเรือนชั้นกลางล่างมีโอกาสเกิดการวางแผนเกษียณมากกว่าครัวเรือนฐานะอื่น

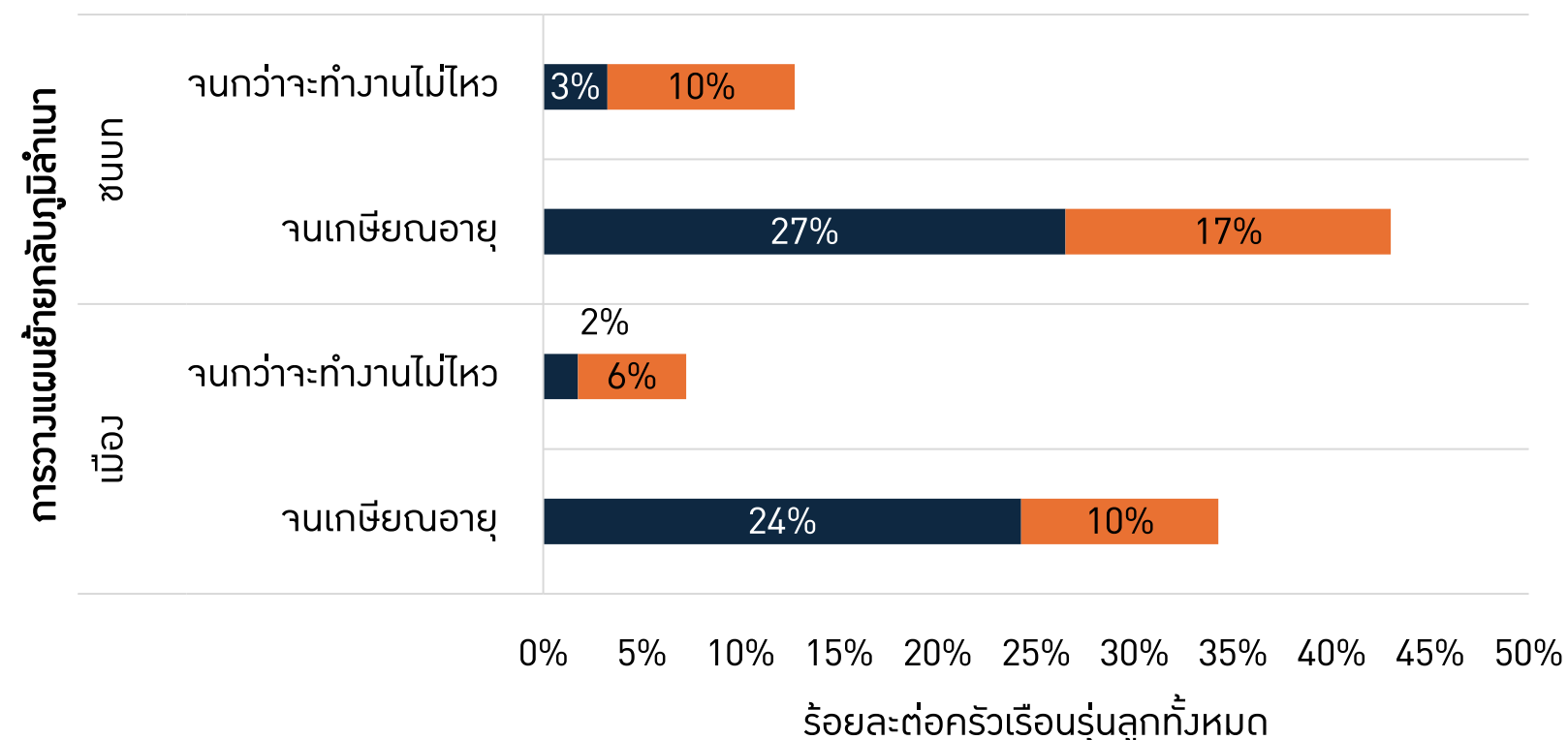
การวางแผนเกษียณและย้ายกลับภูมิลำเนา

ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง Logistic regression

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครัวเรือนรุ่นลูก

- ครัวเรือนย้ายภูมิลำเนาเพิ่มโอกาสเกิดการวางแผนกลับภูมิลำเนามากขึ้น
- ความตระหนักทางการเงินช่วยส่งเสริมให้เกิดวางแผนกลับภูมิลำเนา
- ครัวเรือนประกอบอาชีพลูกจ้างเพิ่มโอกาสเกิดการวางแผนกลับภูมิลำเนา
- อย่างไรก็ตาม หากครัวเรือนคาดว่าตนเองจะทำงานจนไม่ไหวได้เพิ่มโอกาสเพิ่มโอกาสเกิดการวางแผนกลับภูมิลำเนาเพิ่มขึ้น กล่าวคือการย้ายกลับเพื่อทำงานในภูมิลำเนาเดิมเท่านั้น

■ ไม่เคยวางแผนที่จะกลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนา ■ เคยวางแผนที่จะกลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนา

แผนและมาตรการ รองรับสังคมผู้สูงอายุ

- แผนและมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ
- ความท้าทายและช่องว่าง
ของระบบบำนาญในต่างประเทศ
- การคาดการณ์ค่าใช้จ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ
- กองทุนประกันสังคม

แผนและมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์แห่งชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580
มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุก
ช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่งและมีคุณภาพ

แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2580)
การเตรียมความพร้อมของประชากรก่อนสูงวัยเพื่อยกระดับ
คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทุกมิติอย่างครอบคลุม

นโยบายในการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต
กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ 3S ประกอบด้วย Strong, Security
และ Social Participation

กลยุทธ์การส่งเสริมและการวางแผนทางการเงินของทุกช่วงวัย

ระบบบริการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว (Long Term Care)

มุ่งเน้นการฟื้นฟูป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่จะตามมา การดูแลช่วยเหลือด้านการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน **ส่วนกลุ่ม**
ที่เคลื่อนไหวได้บ้าง (ติดบ้าน)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)
การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

คณะรัฐมนตรี มาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ 4 มาตรการ
การจ้างงานผู้สูงอายุ การสร้างที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ สินเชื่อที่อยู่
อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ (Reverse mortgage) และการบูรณาการระบบ
บำเหน็จบำนาญ

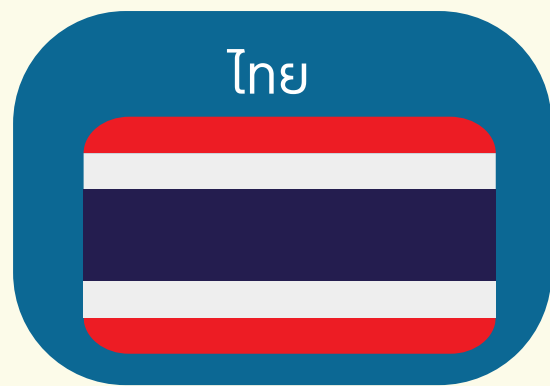
โครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

มาตรการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วางเป้าหมายหลักคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร
ภายในประเทศอย่างมีคุณภาพ (Active Ageing)

ช่องว่างแผนและมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ: เปรียบเทียบระบบบำนาญในต่างประเทศ

ระบบบำนาญ

ไม่มีระบบบำนาญการันตีขั้นต่ำ แต่มีระบบบำนาญที่ประกันสังคมสัมพันธ์กับรายได้ (Central Provident Fund: CPF) และระบบบำนาญเสริมและภาคสมัครใจ

ระบบบำนาญการันตีขั้นต่ำเป็นระบบช่วยเหลือทางสังคมเพื่อรักษามาตรฐานการดำรงชีวิตของแรงงาน และระบบบำนาญที่ประกันสังคมสัมพันธ์กับรายได้ ได้แก่ (1) ระบบบำนาญแห่งชาติ (2) ระบบประกันบำนาญแรงงาน และ (3) ระบบบำนาญราชการ และกองทุนเงินบำนาญของแรงงานที่เป็นรูปแบบเอกชน

มีระบบบำนาญการันตีขั้นต่ำ และระบบบำนาญที่ประกันสังคมสัมพันธ์กับรายได้ ได้แก่ (1) ระบบบำนาญแห่งชาติ (2) ระบบบำนาญข้าราชการ (3) ระบบบำนาญทหาร และ (4) ระบบบำนาญครูภาคเอกชน ได้แก่ ระบบบำนาญส่วนบุคคลและนายจ้าง

ระบบบำนาญราชการ ระบบประกันสังคมพนักงานเอกชนและพนักงานอิสระ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และระบบเงินสงเคราะห์คนชราที่มอบให้แก่ผู้สูงอายุชาวไทยทุกคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

ข้อจำกัด

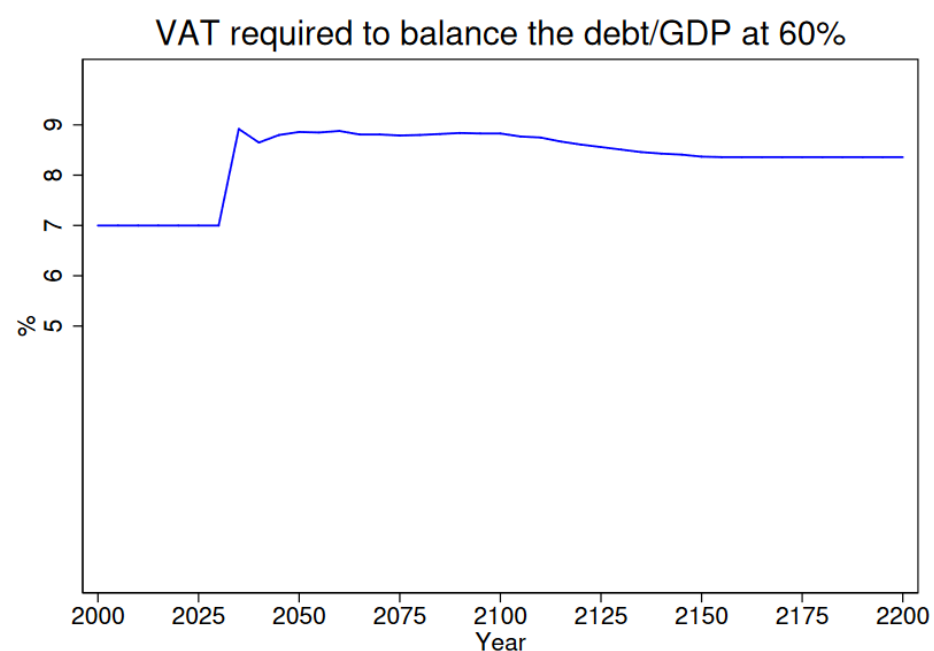
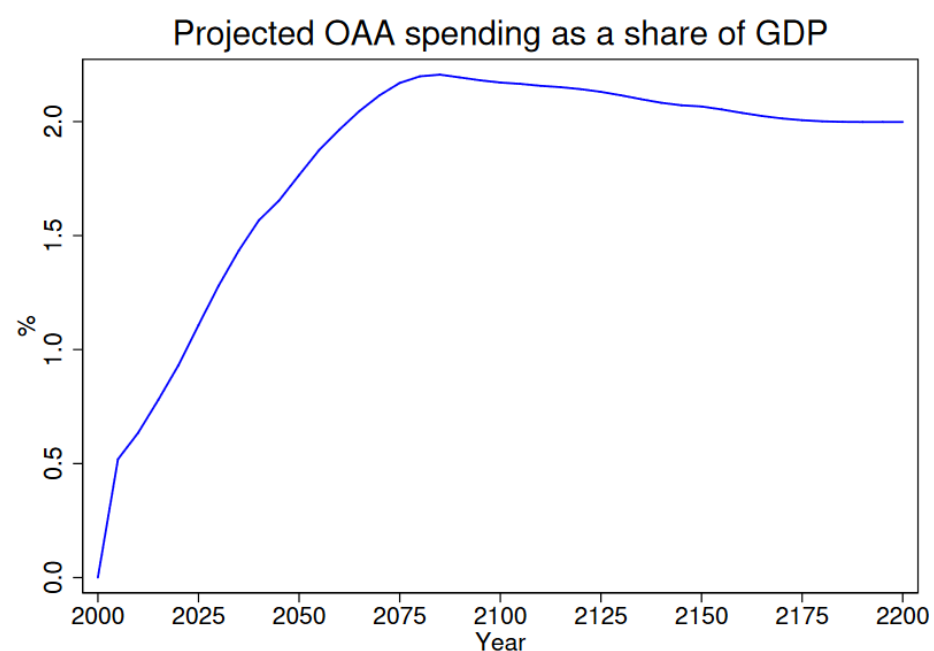
การออมเงินเกษียณไม่เพียงพอในกลุ่มแรงงาน รายได้น้อยนำไปสู่การได้รับเงินเกษียณและสิทธิประโยชน์ต่างๆที่ไม่เพียงพอ

อัตราการเข้าร่วมระบบบำนาญแห่งชาติของแรงงานยังคงต่ำส่งผลให้มีช่องว่างในการครอบคลุม ระบบบำนาญแห่งชาติเป็นปัญหาที่ท้าทายในกลุ่มแรงงานที่มีรายไม่แน่นอน

ระบบบำนาญที่ประกันสังคมสัมพันธ์กับรายได้ครอบคลุมแรงงานเพียงร้อยละ 59 ของประชากร กลุ่มแรงงานเปราะบางไม่สามารถเข้าถึงได้ ทั้งนี้ การสมทบเงินที่ไม่ได้สัดส่วนส่งผลให้ระบบไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

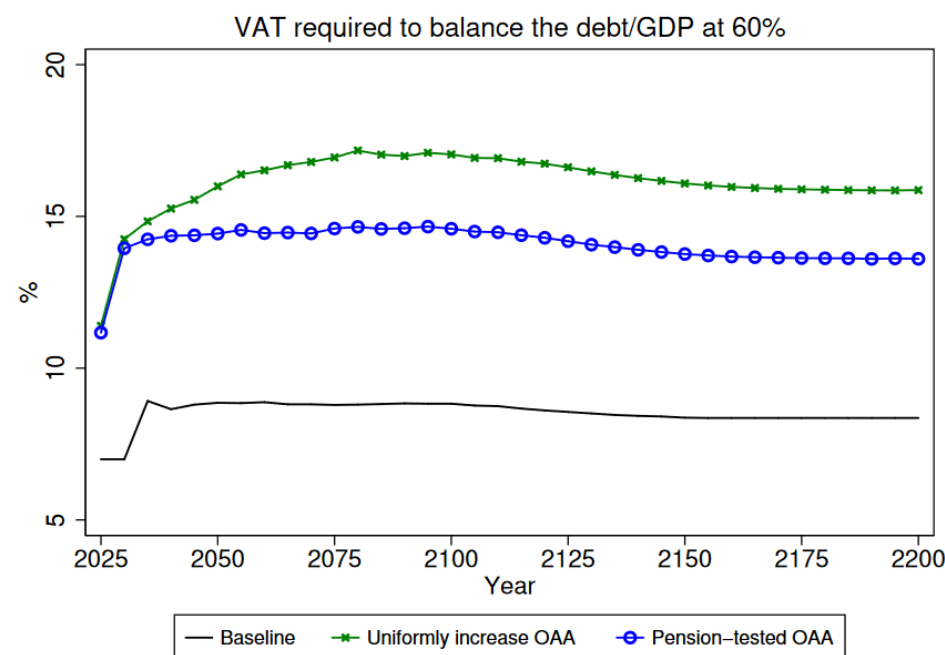
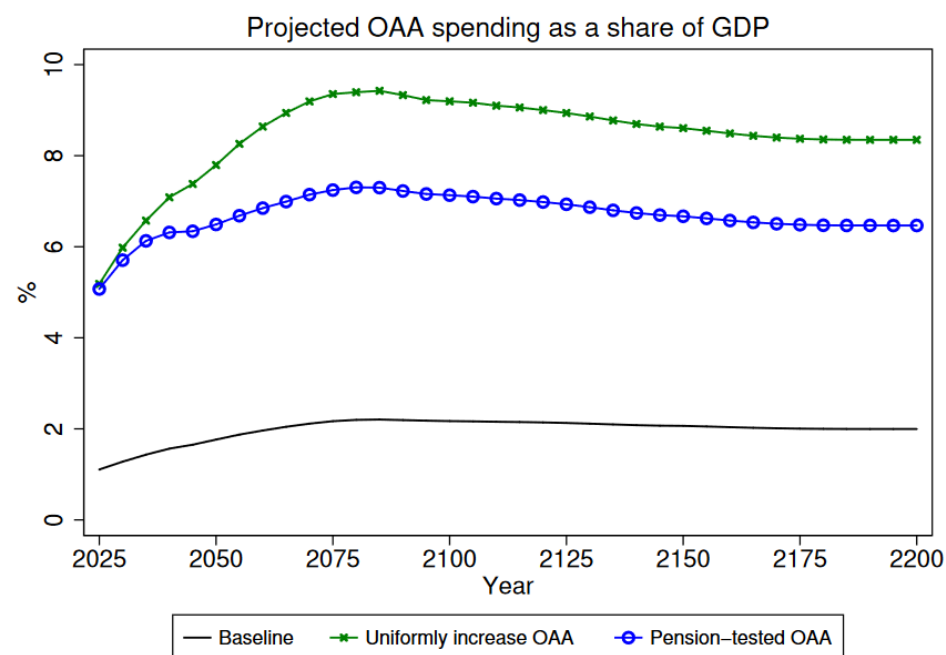
ความเหลื่อมล้ำระหว่างบำนาญของแรงงานภาครัฐและภาคเอกชน แรงงานส่วนใหญ่ของประเทศยังคงเป็นแรงงานนอกระบบ เงินชราภาพไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

กรณีเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 600 - 1,000 บาทต่อเดือน (Baseline)

- การคาดการณ์ค่าใช้จ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุกรณีอัตราเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในปัจจุบันชี้ให้เห็นว่าการะทวงการคลัง
- สัดส่วนคนชราที่เพิ่มขึ้นเริ่มส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพด้านการคลังแล้ว และจะมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นในอนาคต
- ภายหลัง พ.ศ. 2578 ผลกระทบต่อเสถียรภาพด้านการคลังทำให้ระดับความต้องการภาษีมูลค่าเพิ่มจากอัตราเดิมร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 9

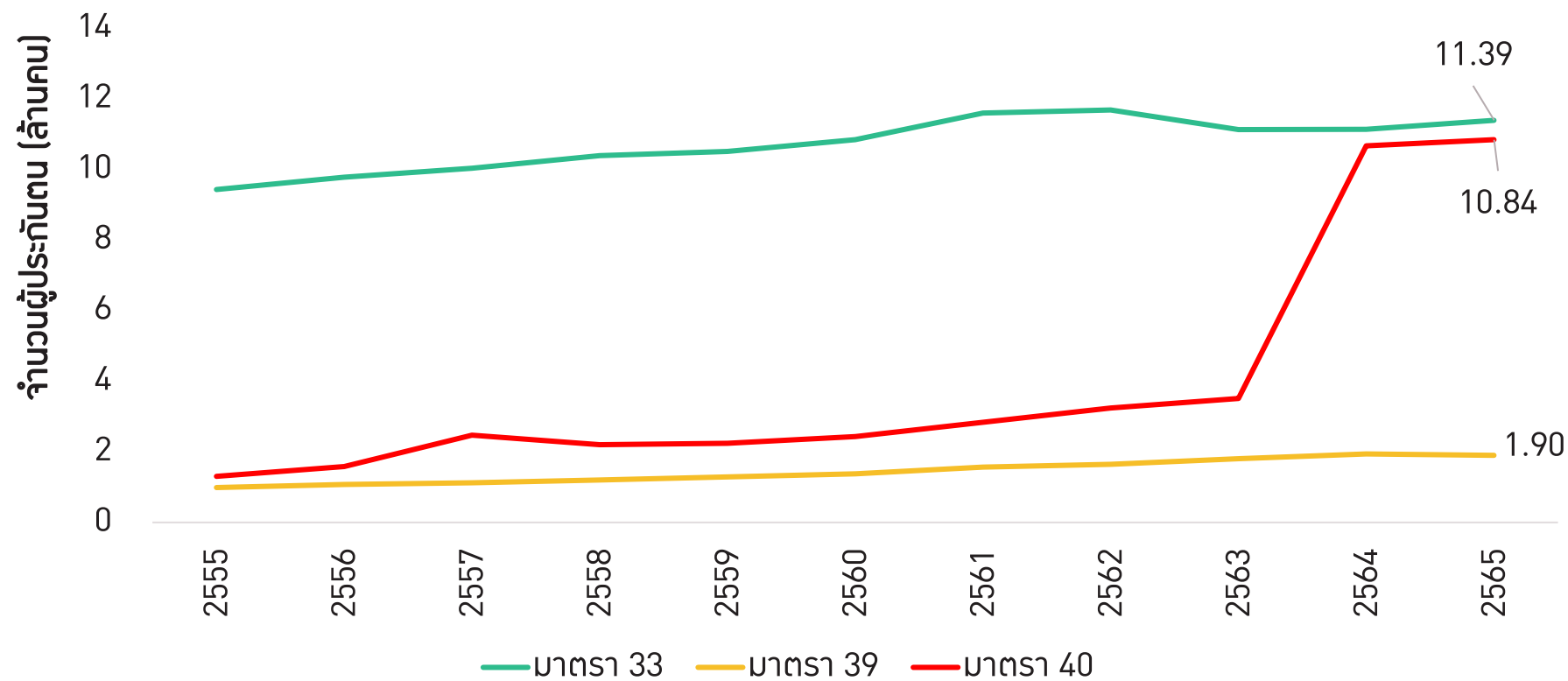
กรณีขึ้นเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็น 3,000 บาทต่อเดือน

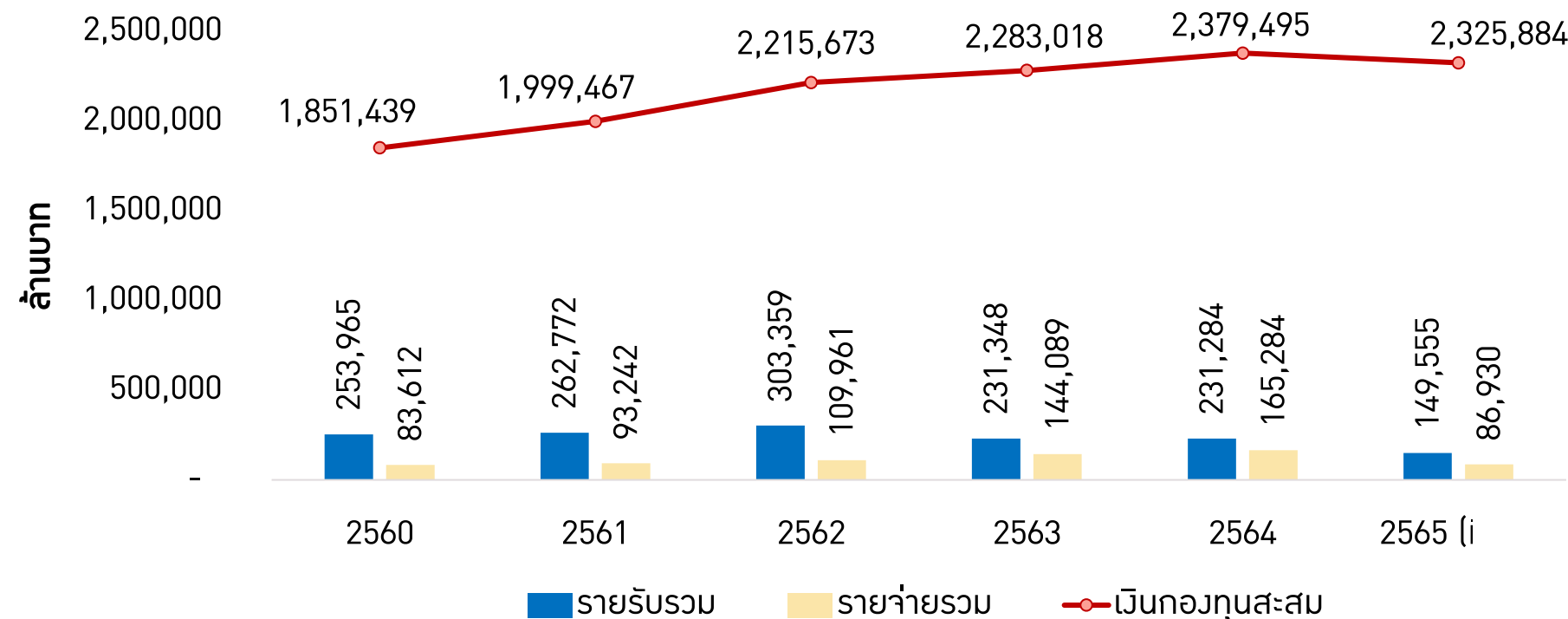
- หากพิจารณาอัตราเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในปัจจุบันพบว่าอัตราเบี้ยยังชีพต่ำกว่าเส้นความยากจนใน พ.ศ. 2564 (2,803 บาทต่อเดือน)
- การปรับขึ้นอัตราเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้มากกว่าเส้นความยากจนอาจเพิ่มระดับความต้องการภาษีมูลค่าเพิ่มระหว่างร้อยละ 10 ถึง 15
- การปรับเปลี่ยนโครงการสร้างเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นความท้าทายสำคัญในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด

กองทุนประกันสังคมจะขาดดุลใน พ.ศ. 2588 จากประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น

จำนวนผู้ประกันตนประกันสังคมระหว่าง พ.ศ. 2555 - 2565

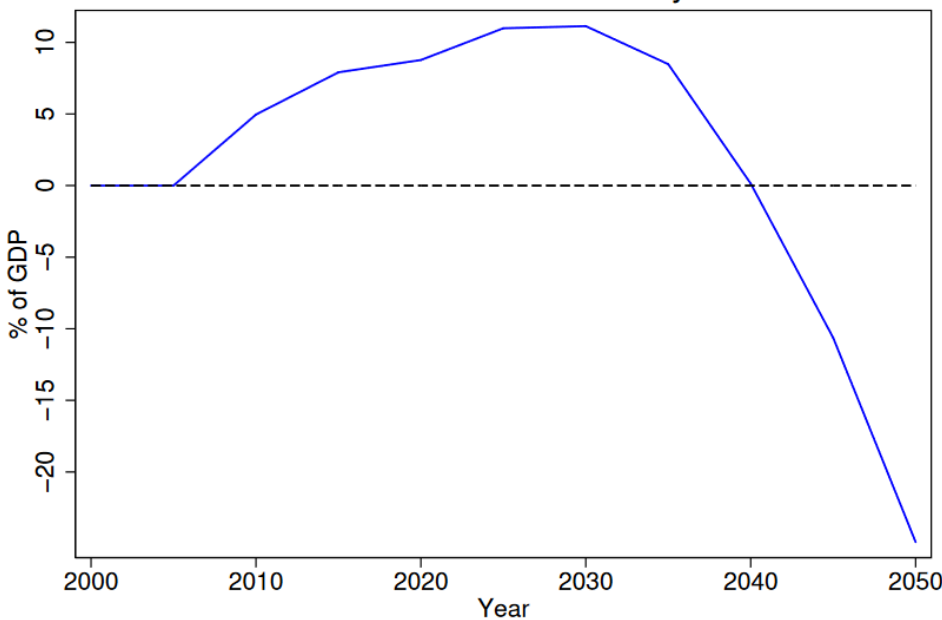
รายรับ รายจ่ายรวม และเงินกองทุนสะสมของกองทุนประกันสังคมระหว่าง พ.ศ.2560 - 2565

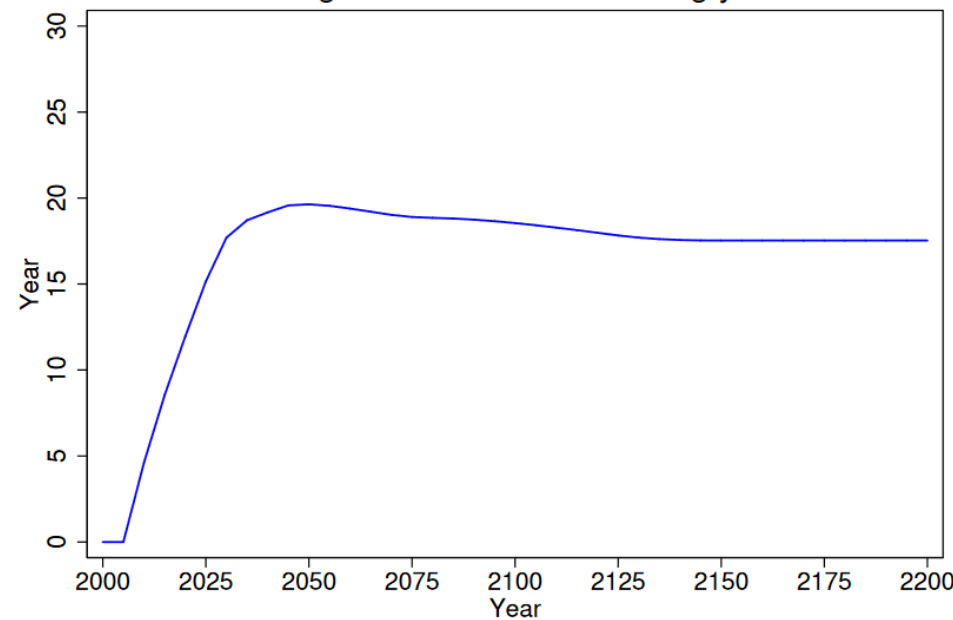
ที่มา: สำนักเงินสมทบ สำนักงานประกันสังคม (2565)

การคาดการณ์เงินกองทุนสะสมของกองทุนประกันสังคม

Balance of the Social Security Fund

Average number of contributing years

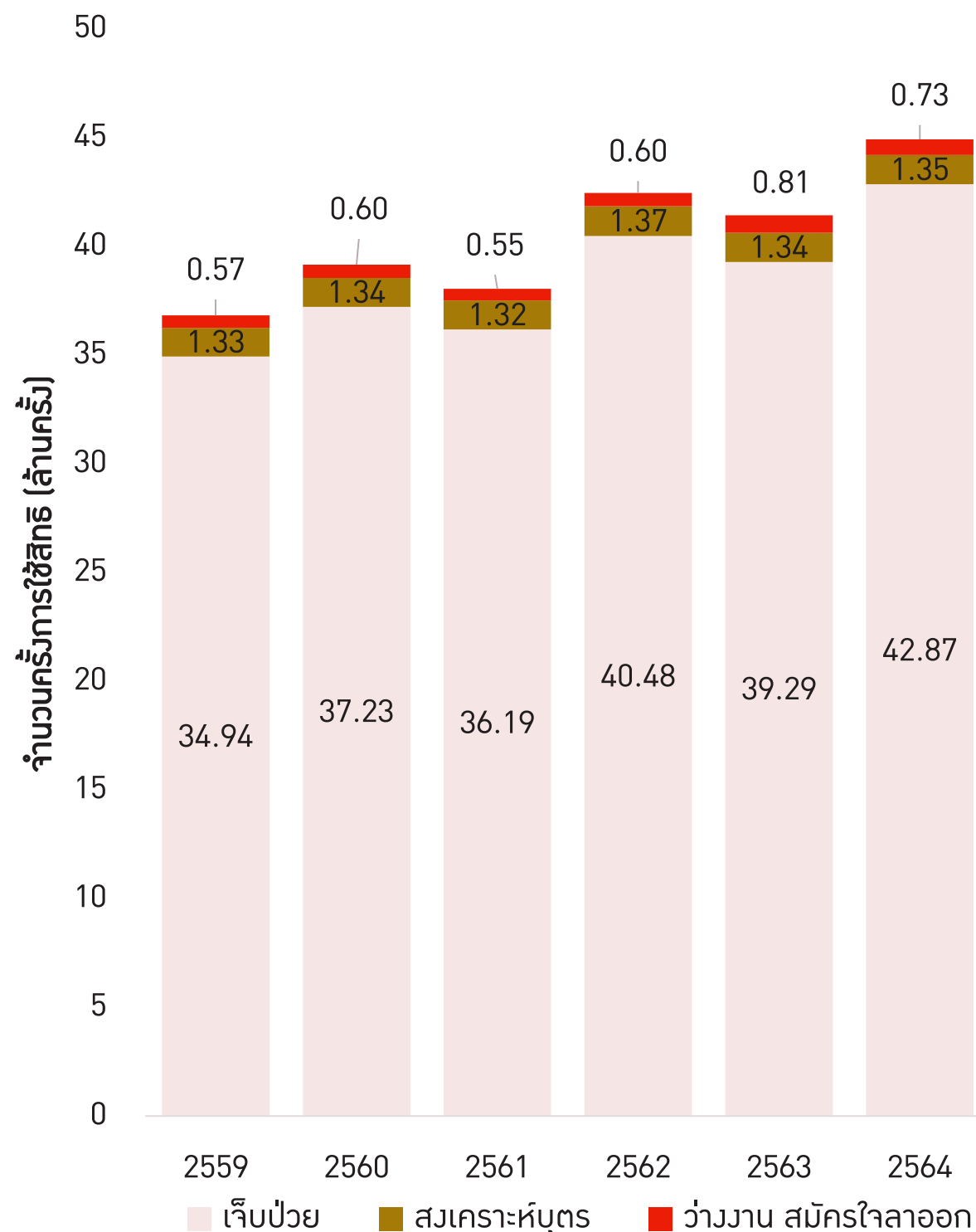

- จากการคาดการณ์เงินกองทุนสะสมของกองทุนประกันสังคมชี้ให้เห็นว่า ใน พ.ศ. 2588 การขาดดุลของกองทุน
- สัดส่วนคนชราที่เพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของกองทุนเนื่องจากภายใต้สถานการณ์สังคมสูงอายุระดับสุดยอด สมาชิกกองทุนรายใหม่จะลดลงอย่างต่อเนื่อง
- หากพิจารณาอัตราเงินสมทบในระยะยาวอาจต้องเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3 เป็นร้อยละ 22.5 (หรือ 45% จากทั้งนายจ้างและลูกจ้าง)

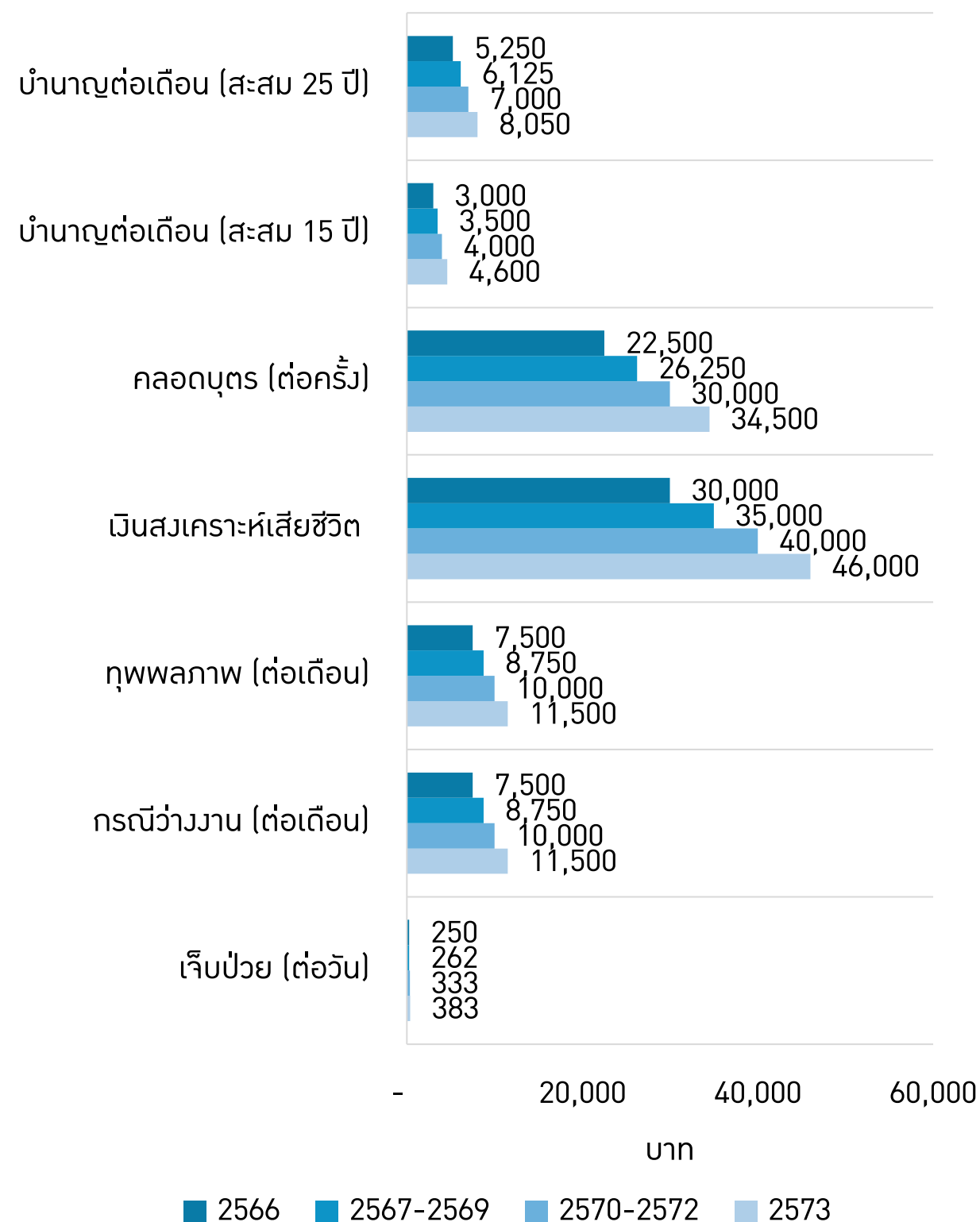
ที่มา: Poonpolkul et al. (2024)

สิทธิและการได้รับประโยชน์จากกองทุนประกันสังคมไม่ถูกต้อง

จำนวนครั้งการใช้บริการ จำแนกตามสิทธิประโยชน์ ระหว่าง พ.ศ. 2559 - 2565

สิทธิประโยชน์ภายหลังปรับเพดานรายได้ ระหว่าง พ.ศ. 2567 - 2573*

- แม้ว่ากองทุนประกันสังคมพยายามปรับตัวด้านเสถียรภาพเป็นอัตราสมทบร้อยละ 5 และปรับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้ครอบคลุมมากขึ้น
- แต่ลักษณะการใช้สิทธิประโยชน์ส่วนใหญ่ด้านเจ็บป่วยและคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 95 ของจำนวนครั้งในการใช้สิทธิ
- ดังนั้น การปรับเปลี่ยนโครงการสิทธิประโยชน์ให้ถูกต้องเป็นความท้าทายสำคัญในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด

*หมายเหตุ: เพดานค่าจ้างที่ใช้ในการคำนวณจะถูกปรับ 3 ระยะ

(1) ระยะที่ 1 ตั้งแต่ 1 ม.ค. 2567 - 31 ธ.ค. 2569 ปรับเป็นจำนวนจากเพดานค่าจ้าง 17,500 บาท จ่ายสมทบไม่เกิน 875 บาท

(2) ระยะที่ 2 ตั้งแต่ 1 ม.ค. 2570 - 31 ธ.ค. 2572 ปรับเป็นจำนวนจากเพดานค่าจ้าง 20,000 บาท จ่ายสมทบไม่เกิน 1,000 บาท

(3) ระยะที่ 3 ตั้งแต่ 1 ม.ค. 2573 เป็นต้นไป ปรับเป็นจำนวนจากเพดานค่าจ้าง 23,000 บาท จ่ายสมทบไม่เกิน 1,150 บาท

อุปสรรคและความท้าทายที่เกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่สังคมสูงอายุ (II)

1. การส่งเสริมการจ้างงานและการมีรายได้เพื่อเป็นหลักประกันยามชราภาพ

- การส่งเสริมการจ้างงานแก่ผู้สูงอายุจะไม่ตอบโจทย์ในระยะยาวเมื่อเปรียบเทียบกับ การส่งเสริมและการเพิ่มทางเลือกอาชีพแก่แรงงานวัยหนุ่มสาว
- การขยายอายุเกษียณยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน

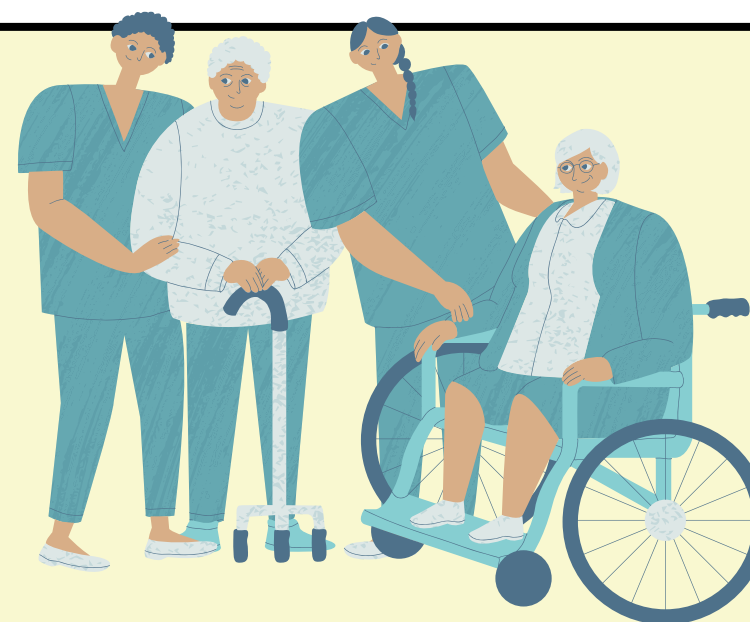

2. ระบบประกันสุขภาพเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

- ในทางปฏิบัติ การเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขยังคงถูกจำกัด โดยเฉพาะตัวผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญอุปสรรคหลายด้าน อาทิ ข้อจำกัดในการเดินทาง ระดับความรุนแรงของโรคภัยและการเจ็บป่วยในผู้สูงอายุ และความทันสมัยของระบบเทคโนโลยีดิจิทัลที่ช่วยขับเคลื่อนการรักษาผู้สูงอายุ
- ปัญหาและอุปสรรคใหญ่สุดในการเข้ารับการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปและผู้ที่กำลังเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ 45-59 ปี ทั้งในชนบทและในเมืองคือ ด้านขั้นตอนการเข้ารับการรักษา ส่วนปัญหารองลงมาระหว่างกลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนและในเมืองมีความแตกต่างกันคือ ในชนบทเป็นด้านการเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ส่วนในเมืองเป็นด้านระยะทาง

3. การเตรียมความพร้อมด้านสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย

- การปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องคำนึงถึงสถานะการเงิน และอาจต้องมีงานศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และความเข้าใจด้านสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุเพื่อจัดทำแผนการเตรียมความพร้อมที่จะเอื้อประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ

4. การตระหนักรู้ทางการเงิน

- ประชาชนยังขาดการตระหนักรู้ทางการเงิน โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อเพิ่มมูลค่า เนื่องด้วยระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานของกลุ่มแรงงานในระบบและนอกระบบไม่เท่าเทียมกันเป็นไปไม่ได้ว่าแรงงานกลุ่มที่ไม่มีโครงข่ายความคุ้มครองที่ครอบคลุมจะนำเงินออมมาใช้ในการยามฉุกเฉิน

5. การสร้างระบบบำนาญแห่งชาติ

- กองทุนฯ ส่วนใหญ่ยังขาดการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน
- การพัฒนาระบบบำนาญแห่งชาติแบบหลายชั้นเพื่อเตรียมความพร้อมในช่วงเกษียณอายุยังคงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรแม้จะมีมาตรการรองรับแต่กลับไม่มีแผนงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

6. ปัจจัยทางบวกและทางลบต่อการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุ

- โรคภัยและการเจ็บป่วยในผู้สูงอายุ
- ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล
- ความเสี่ยงในการถูกฉ้อโกง
- ประสบการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหา

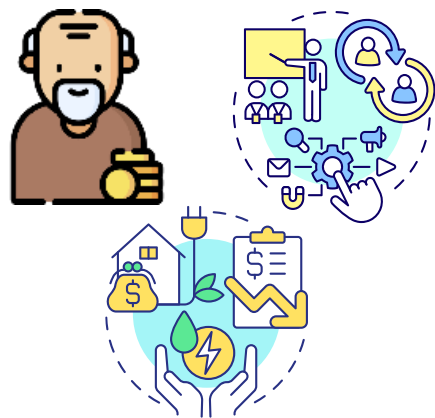
ข้อเสนอแนะเชิง นโยบายและ มาตรการ

Recommendation

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการ (I)

- ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือใดๆ รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) กลุ่มเปราะบางที่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือของรัฐเพียงอย่างเดียว (2) กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังพอช่วยเหลือตัวเองได้แต่ต้องการการพัฒนาทักษะ (re-skill/up-skill) เพื่อให้ตนเองมีอาชีพที่เลี้ยงตนเองได้ และ (3) กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีโอกาที่จะเป็นผู้ให้และแบ่งปันความช่วยเหลือสู่สังคมได้ และกำหนดมาตรการการให้ความช่วยเหลือแตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมาย

- รัฐบาลควรสนับสนุนหรือออกมาตรการผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ให้ผู้ที่อยู่ในวัยก่อนสูงอายุสามารถทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในลักษณะของธนาคารเวลาเพื่อที่จะนำมาขอรับความช่วยเหลือเมื่อตนเองเป็นผู้สูงอายุ ขณะที่ผู้สูงอายุที่ยังสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุรายอื่นได้นั้นก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้เช่นกัน ข้อควรระวังคือรัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้เวลาที่บันทึกไว้หายไปหรือเสียไปอย่างเปล่าประโยชน์

- อปท. โดยเฉพาะในเขตชนบทควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนของผู้สูงอายุผ่านการทำกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในฐานะผู้ช่วยเหลือหรือส่งเสริม (contributors) ได้ เช่น การถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาแก่เด็กและเยาวชน ในขณะที่เดียวกันก็ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีส่วนในการช่วยเหลือผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัย เช่น โรงเรียนในท้องถิ่นอาจจัดกิจกรรมช่วยเหลือผู้สูงอายุโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของคะแนนในการเรียน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการ (II)

- อปท. ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถนำเด็กเล็กในการดูแลมาเลี้ยงดูที่ศูนย์เด็กเล็กในชุมชนเพื่อลดภาระและเพิ่มคุณภาพในการดูแลเด็กซึ่งอาจทำในลักษณะการแบ่งเวลา (time sharing) ในระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันและกับศูนย์เด็กเล็กก็ได้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้สูงอายุและเด็กเล็ก

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาออกมาตรการในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุติดบ้านมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกับผู้อื่น เพื่อลดโอกาสที่ผู้สูงอายุจะมีปัญหาทางสุขภาพกายและสุขภาพจิตในอนาคต

สำนักงานประกันสังคม

- สำนักงานประกันสังคม (ส.ส.ช.) หรือหน่วยงานเอกชนควรพิจารณาเพิ่มสิทธิประโยชน์การดูแลผู้ป่วยระยะยาว (long-term care) ให้เป็นสิทธิประโยชน์ของประกันสังคมและประกันของภาคเอกชนด้วย
- ส.ส.ช. ควรพิจารณาลดหรือตัดวงด้านสิทธิประโยชน์ในการรักษาพยาบาลออกไปให้แก่หน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายในด้านนี้เพิ่มสูงขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากสังคมสูงวัยระดับสูง และเพื่อมุ่งเน้นงานของตนไปที่สิทธิประโยชน์ของแรงงานเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในส่วนนี้จำเป็นต้องศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม

- ธนาคารแห่งประเทศไทยควรพิจารณาเรื่องโอกาสที่ผู้สูงอายุจะถูกกีดกันจากการเข้าถึงบริการทางการเงิน (financial exclusion) โดยธนาคารพาณิชย์จากการปรับปรุงระบบการให้บริการและการลดจำนวนสาขาของธนาคาร ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการทางการเงินได้ยากขึ้น

Thank You